



# מדינת ישראל

## קידוש השם הגדול

**ניסים לשאינם מאמינים? • למה יאמרו הגויים • הגלות - חילול השם • קיבוץ גלויות - קידוש השם • גאולה ותשובה • תבוא הישועה מכל מקום • הגאולה בתקופתנו • נספח: נצח ישראל וקטרוג האומות**

### ניסים לשאינם מאמינים?

זה עשרות שנים שקיים ויכוח נוקב בין ההולכים אחר תורתם של הרב קוק זצ"ל ושאר גדולי ישראל, שראו בתנועה הציונית מהלך אלוקי לקידום הגאולה, לבין החרדים (כלומר, מי שהוא חושב את עצמו שהוא שייך למחנה זה שקוראים לו 'חרדים'. הרב קוק, מאמרי הראיה עמ' 76). השאלה היא כיצד לראות את המציאות המשתנה מאז החלה הציונות לעשות את דרכה.

תשובה אופיינית מצאנו בדברי הרב מבריסק זצ"ל, כשנשאל איך יתכן שנעשו ניסים בהקמת המדינה, במלחמות השונות ובעצם קיומה, לאנשים שאינם שומרי מצוות, והרי "רחמנא לא עביד ניסא לשקרא" (ר' ברכות נח ע"א. וכ"כ הרשב"א בתשובותיו ח"ד סי' רצו: "שאין הקב"ה עושה נס ע"י הרשעים"). את השאלה הציע לפניו הרב שלמה לורנץ שהיה שנים רבות חבר כנסת מטעם אגודת ישראל, ויו"ר ועדת הכספים. הוא סיפר לרב שברחוב החרדי מדברים על כך שאחרי כל הניסים הנראים לעין כל, כנראה שהציונים צדקו, או לחילופין אולי הרבי מסאטמר צודק, שהכל מעשה שטן. וזאת הייתה תשובתו של הרב מבריסק:

אי אפשר, ואף אסור לומר שהניסים נעשו למקימי המדינה שאינם מאמינים בה, אלו אינם ראויים שיעשו להם ניסים. מאידך, אסור גם לומר כי זהו מעשה שטן, שהרי השטן אינו אלא אחד מן המלאכים, הפועל רק בשליחותו של הקדוש ברוך הוא. האמת היא שהניסים נעשו לשארית הפליטה - לומדי התורה ושומרי המצוות, כדי שיתקיים הכתוב 'לא תשכח מפיו זרעו' (דברים לא, כא) והם יוכלו למסור את התורה הלאה, ועל ידם תתקיים התורה בכלל ישראל (במחיצתם, הרב שלמה לורנץ עמ' 180).

טרם נעסוק בעצם העניין, נציין שלכאורה טענה זו מופרכת ממאמר חז"ל. בספר מלכים מסופר על רעב כבד שהיה בארץ ישראל בזמן מלכות אחאב. המקרא מספר שאחאב רצה להרוג את הנביא אלישע בטענה שאינו מבקש רחמים על עם ישראל. כשהגיע עם שלישו לבית הנביא, אמר לו הנביא:

(א) וַיֹּאמֶר אֱלִישֶׁע שְׁמְעוּ דְבַר ה' כֹּה אָמַר ה' כִּיעַת מְחַר סָאָה סִלְתָּ בְּשֶׁקֶל וְסִאֲתִים שְׁעָרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שְׁמֶרוֹן: (ב) וַיַּעַן הַשְּׁלִישׁ אֲשֶׁר לְמִלְךָ נִשְׁעַן עַל יְדוֹ אֶת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה ה' עֹשֶׂה אַרְבּוֹת בְּשָׂמַיִם הִיְהִיָּה הַדְּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הַנָּכָה רֵאָה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכַל. (מל"ב ז א-ב).

סוף דבר, ארבעת המצורעים גילו שמחנה ארם נס על נפשו, ושלחו לספר למלך:

(טז) וַיֵּצֵא הָעָם וַיִּבְזוּ אֶת מַחֲנֵה אֲרָם וַיְהִי סָאָה סִלְתָּ בְּשֶׁקֶל וְסִאֲתִים שְׁעָרִים בְּשֶׁקֶל כְּדָבַר ה': (יז) וְהַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶת הַשְּׁלִישׁ אֲשֶׁר נִשְׁעַן עַל יְדוֹ עַל הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֵהוּ הָעָם בְּשַׁעַר וַיָּמַת כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרִדְתָּ הַמֶּלֶךְ אֵלָיו (שם טז-יז).

והנה כל תינוק של בית רבן יאמר שסיבת העונש שנענש השליש נעוצה בחוסר האמונה שגילה כלפי דברי הנביא, ובדברי הרהב שהשמיע "שהכחיש ביכולת ה', שאמר 'והנה ה' עושה ארובות בשמים'. וכי יד ה' תקצר" (מלבי"ם שם).

אמנם לחז"ל מבט אחר בסוגיא זו. בספר חרדים הובא מדרש מכת"י,



והביאו גם הרב כשר בספרו 'תורה שלמה' (בראשית זיא), וז"ל:

אמר ר' יהודה הלוי בר שלום, "הנה ה' עושה ארובות בשמים".  
אמר להם: לדור הזה הרשע, שמעשיהם דומים לדור המבול,  
שכתוב בהם "וארובות השמים נפתחו", והוא עושה ניסים! א"ל  
הקב"ה: את למד קטגוריה על בניי? ויאמר לו הנך רואה בעיניך.  
מה עלתה לו? "וירמסוהו העם ומת".

אם כן, לא בחוסר אמונה לקה השליש, אלא, כמעט היינו אומרים, ב'עודף  
יראת שמים' לקה, שמרוב צדקותו היה סבור שאין הקב"ה עושה ניסים  
לרשעים, ברם הקב"ה אינו אוהב כשמקטרגים על בניו ואומרים שאינם  
ראויים לניסים.

## למה יאמרו הגויים

פעמים אחדות עולה במקרא הטיעון "למה יאמרו הגויים", טיעון שמגמתו  
להציל את ישראל מגזירת כליה ושמד. בפעם הראשונה הוזכר טיעון זה  
בחטא העגל. "למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם וכו'" (שמות לב, יב).  
טיעון זה נשנה בחטא המרגלים: "ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך  
לאמר: מבלתי יכלת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם  
וישחקם במדבר" (במדבר יד, טו-ז). והקב"ה הסכים עמו - "ויאמר ה' סלקתי  
כדברך" (שם שם, כ), ופירש"י: "בשביל מה שאמרת פן יאמרו".

טיעון זה חוזר גם בספרי הנביאים. בפרשת העי, לאחר המפלה, נופל  
יהושע על פניו ואומר:

... אָהָה אֲדַנִּי ה' לְמָה הִעֲבַרְתָּ הָעֵבֶרֶת הַעֲבִיר אֶת הָעָם הַזֶּה ... (ח) בִּי אֲדַנִּי  
מָה אָמַר אַחֲרַי אֲשֶׁר הִפֵּךְ יִשְׂרָאֵל עֲרָף לִפְנֵי אֵיבָיו: (ט) וַיִּשְׁמְעוּ  
הַכְּנַעֲנִי וְכָל יִשְׂבֵי הָאָרֶץ וַנִּסְבּוּ עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת שְׁמֵנוּ מִן הָאָרֶץ  
וַיִּמְחַצְצוּ אֶת שֵׁם הַגָּדוֹל (יהושע ז).

ומצינו שאף הקב"ה עצמו משתמש בטענה זו:

(כו) אָמַרְתִּי אֶפְאִיָּהֶם אֲשֶׁבִיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָרָם: (כז) לִוְלֵי כַעַס אוֹיְבֵי  
אֲגוּר פֶּן יִנְפְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן יֵאמְרוּ יָדְנוּ קָמָה וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת (דברים

(לב).

והדבר תמוה, האין לישראל כל זכות להינצל מגזרת שמד, ורק החשש מתגובת אומות העולם הוא אשר מצילים מאבדון?

הרמב"ן בפירושו לתורה נזקק לסוגיא זו, והסביר שאין הכוונה שתמו זכויותיהם של ישראל, ורק החשש מ"מה יאמרו" מצילים מכיליון, אלא שהכתוב בא לספר שבחם ומעלתם של ישראל, שבלעדיהם אין מקום לכבודו של הקב"ה בעולם. וז"ל הרמב"ן (דברים לב, כו):

ולכך הזכיר משה בתפילתו 'ואמרו הגויים אשר שמעו את שמעך לאמר' וגו', והשם ית' הודה לו בזה, 'ויאמר ה' סלחתי כדברך'. והטעם בטענה זו איננו כרוצה להראות כוחו בין שונאיו, כי כל הגויים כאין נגדו, מאפס ותוהו נחשבו לו, אבל השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו להרע או להיטיב. וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם, לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא א-להי האלהים ואדוני האדונים, ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו, ולא יסופר עוד בהם... והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטילה לגמרי, שלא יישאר בהם יודע את בוראו, רק מכעיס לפניו, ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהי רצון מלפניו להקים לו להם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים... וכבר רמזתי בבריאת האדם סוד נשגב ונעלם, צריך ממנו שנהיה לו לעם והוא יהיה לנו לאלקים, כענין שנאמר "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו.

הטענה "מה יאמרו הגויים", אינה החשש שהגויים יטפלו על רבש"ע דברי שקר כאילו אין בכוחו להושיע את ישראל ולממש את הבטחותיו, אלא החשש הוא שאם עם ישראל יחד מן העולם, לא יהיה מי שידריך את האנושות, והרצון האלקי שהיה בבריאת העולם לא ימומש, ואז "תהיה כוונת הבריאה באדם בטילה לגמרי, שלא יישאר בהם יודע את בוראו רק מכעיס לפניו".

והרי זאת הייתה מטרת בחירת אברהם כאבי האומה, כשנאמר לו "וּנְבָרְכֶךָ כִּי כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאֲדָמָה" (בראשית יב, ג). ופירש"י: "יש אגדות הרבה, וזה פשוטו 'אדם אומר לבנו תהא כאברהם'. וכן כל 'ונברכו בך' שבמקרא. וזה מוכיח "כִּי בְּרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשׁמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה" (שם מח, כ). עם ישראל הוא אפוא המודל לחיקוי, וכך יהיה לעתיד לבא, כשינהרו כל הגויים אל הר ה' ויאמרו "לָכֹוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַרְחֵיכֶם כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלַם" (ישעיה ב, ג). אם חלילה יושמד עם ישראל - כל כוונת הבריאה בטלה.

וזה הסוד שרמז עליו הרמב"ן בסיום דבריו, והוא במקרא "אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְּם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁכְנֵי בְּתוֹכְכֶם" (שמות כט, מו). וכתב שם הרמב"ן: "ואם כן יש בעניין סוד גדול, כי כפי פשט הדבר השכינה בישראל צורך הדיוט ולא צורך גבוה, (היינו, לקבל עבודתם ברצון ולשמוע תפילתם-ספורנו שם). אבל הוא כעניין שנאמר "יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאֵר" (ישע' מט, ג), ואמר יהושע "וַיִּמָּה תַעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל" (יהושע ז, ט). ופסוקים רבים באו כן, "אָנֹה לְמוֹשֶׁב לֹו" (תהלים קלב, יג), "פֹּה אָשֵׁב כִּי אֲנֹתִיָּה" (שם שם, יד).

ופירשו תלמידיו המקובלים: כי לפי הפשט היה נראה כי השכינה בישראל צורך הדיוט היא, אבל על דרך הסוד אינו כן, אלא צורך גבוה, כעניין שנאמר "יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאֵר", ואמר יהושע "וַיִּמָּה תַעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל", כלומר, אם יכריתו האויבים את שמנו, שלך גדולה משלנו, שאם אין אנו כאן, אין אני כאן (היינו לשון סגי נהור: "אם אין אנו כאן, אין אתה כאן", הערות הרב שוועל שם).

בהעדרנו מן העולם, צרותיו של רבש"ע גדולות משלנו, שהרי אף הוא לא יהיה בעולם, שכן כך סידר רבש"ע את עולמו, שרק ע"י ישראל יוכל להתגלות בעולמו. וזהו שאמרו חז"ל עה"פ "וַיִּאָּתְּם עַדֵי נְאֻם ה' וַאֲנִי אֵל" - "אם אתם עדי אני אלקים, ואם אין אתם עדי - כביכול איננו אלקים" (ילק"ש ישעיהו מג, יב). ודבר זה סותר את מגמת הבריאה.

כיהודה ועוד לקרא, מן הראוי להביא ניסוח מודרני של דברי הרמב"ן. אחד מסופרי השמאל התרעם על מה שכתבה המשוררת שבועיים לפני מלחמת ששת הימים, בשיר המפורסם 'ירושלים של זהב', שבעיר העתיקה

”ככר השוק ריקה”, ושאל, מדוע ככר השוק ריקה, האם הערבים אינם באים לקנות ירקות בשוק? וזו הייתה תשובתה:

ימים רבים אחר כך, קפץ עלי רוגזו של עמוס עוז בשל השורות הללו. אבל עשרים שנה הן זמן מספיק לצנן את הראש. ועכשיו בראש צונן ואחר מחשבות הרבה, רצוני לומר קבל עם ועדה את הדברים האלה:

אכן ואכן

בעיני / ירושלים, שאין בה יהודים / היא עיר אבלה ושוממת //

יתרה מזו:

ארץ ישראל / כשהיא ריקה מיהודים / היא ישימון בעיני //

ועוד:

כל העולם הזה כולו / אם הוא חס וחלילה / ריק מיהודים /

הוא בעיני / חור שחור ביקום // (כתבי שבתי בן דב ח"ג עמ' 587).

מציאותם של ישראל בעולם היא מציאות כבוד ה' בעולם - "וְאֵלֶם הִי אֲנִי וְיִמְלֵא כְבוֹד ה' אֶת פֶּל הָאָרֶץ" (במדבר יד, כא), אלו ישראל שנקראו כבוד ה', שנא' "כֹּל הַנִּקְרָא בְשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרֵאֲתִיו" (ישעיהו מג, ז - פסיקתא זוטרית שלח, קז).

רק עם ישראל קיבל על עצמו משימה זו לגלות שם השם בעולם. ולו יצויר שאנו לא נהיה כאן, אף הוא לא יהיה כאן, ומכאן האינטרס האלקי לשמור עלינו בעולם הזה, וזו הייתה טענתו של יהושע "ומה תעשה לשמך הגדול".

איתא בירושלמי:

ריש לקיש בשם ר' ינאי, שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל. [משל] למלך שהיה לו מפתח של פלטרין קטנה, אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא, אבודה היא, אלא הריני עושה לה שלשלת, שאם אבדה, השלשת תהא מוכחת עליה. כך אמר הקב"ה, אם



מניח אני את ישראל כמות שהם, נבלעין הן בין העכו"ם, אלא הרי אני משתף שמי הגדול בהם והן חיים, מה טעמא? "וַיִּשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יִשְׂרָאֵל הָאֲרֶץ וְנָסְבוּ עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת שְׁמֵנוּ מִן הָאֲרֶץ וַיְמַחַתְּנוּ אֶת שְׁמֵנוּ מִן הָאֲרֶץ" (יהושע ז, ט) - שהוא משותף בנו (ירושלמי תענית פ"ב ה"ו).

ומפרש המהר"ל שהמשל מדגיש שלמרות שאין למפתח ערך עצמי, מ"מ ערכו רב, משום שאין אפשרות להיכנס לארמון בלעדיו, וישראל הם המפתח שדרכם נכנס רבש"ע לפלטרין:

ואם אין ישראל, הרי דומה לפלטרין שהוא סגור, וכאשר הפלטרין סגור, אין הפלטרין משמש כלום וכו'. וכך אם אין ישראל אין הפלטרין שהוא העולם משמש כלום והוא סגור, וכאילו אין שם פלטרין עליו כלל, ולפיכך נקרא ישראל מפתח קטנה, שהם אומה קטנה, והם המפתח של הפלטרין הגדולה (נצח ישראל פ"ו).

**כ"כ גם הבית הלוי, בדרשותיו, והאריך בעניין ההבטחה האלקית ליעקב, "אֲנֹכִי אֶרְדֶּ עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עֲלֵה" (בראשית מו, ד).**

דכאן באה לו ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות, שיהיה נקרא שמו על ישראל. והכוונה בזה, דלעולם לא יפרסם שם כבודו בעולם על ידי מעשה היוצא חוץ מדרך הטבע, רק באמצעות צורך ישועתן של ישראל, ועל ידי ישועת ישראל יתפרסם שם כבודו בכל העולם. ובכל מעשה שיהיו ישראל בשפלות חלילה, ממילא יהיה גם כבודו בהסתר ובהעלם. וזה שאמר לו "אנכי ארד עמך מצרימה", בכל זמן שאתה תהיה בירידה, גם כבודי אינו נגלה בעולם. וזה שנקרא בדרך משל שירד עמו מצרימה, על דרך מאמר הכתוב "עמו אנכי בצרה". "ואנכי אעלה גם עלה", כשאהיה מעלה אותך, אז על ידי עלייתך יתפרסם גם שמי בכל הגוים, ויהיה עלייה לכבודי.

וזהו גם כן כוונת חז"ל שאמרו שהקב"ה שיתף שמו בישראל, ונתנו משל על זה, למפתח שחשש בעליו שלא יהיה נאבד וקשר לו שרשרת. כך הקב"ה שיתף שמו עם ישראל, שלא יהיו נאבדים חלילה, והכוונה דפירסום שם כבודו שיתף, שיהיה רק על ידי ישועתן של ישראל, וזה ביטחון גמור שלא יאבדו ח"ו (בית הלוי עה"ת

פרשת ויגש).

וזה סוד "גלות השכינה" שדברו חז"ל, שכל זמן שישראל בגלות, אף שכינה בגלות, שהרי שמו בתוכינו, וכשאנו בגלות ובצרות והגויים מלגלים 'איה אלהיכם', יש בזה חילול השם, וכאילו אף הוא בגלות. וכשאנו מתפללים על הישועה, אנו מתכוונים גם על ישועתו של הקב"ה מתוך הגלות. "אָגִילָה בִישׁוּעָתְךָ" (תהלים ט, טו), אין הכוונה רק שאשמח בישועה שהושעת אותי, אלא שאגיל בישועה שלך, שאף אתה נושעת.

אמר ר"ע אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו. 'מִפְּנֵי עֲמָךְ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאֱלֹהֵיוֹ' (שמ"ב ז, כג), כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה, עצמך פדית" (מכילתא פרשה יד).

וכך גם פירושם של ביטויים כמו "וְאֶרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי" (תהלים צא זט), "יִגְלֵל לְבִי בִישׁוּעָתְךָ" (שם יג ו) וכדומה, שבכולן אין הכוונה רק שאתה הושעת אותי, אלא אני שמח בישועה שאתה כביכול נושעת.

אמר ר' אבהו, זה אחד מן המקראות הקשים, שישועתן של ישראל היא ישועתו של הקב"ה - "הִנֵּה מְלַכְךָ יְבֹא לָךְ צְדִיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא" (זכריה ט, ט). צדיק ומושיע אין כתיב כאן, אלא 'צדיק ונושע', שלך ושלנו הגאולה (ילק"ש זכריה, תקעז).

"וְאָמַר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מֵעֵנִי מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ הַפְּנִיעֵנִי וְגו'" (שמות ג, יז). "אמור להם כמו שאמרתי ליעקב אביהם כן אעשה. ומה אמר לו, 'ואנכי אעלה גם עליה' (בראשית מו, ד) וכו' (שמו"ר פ"ג, יא). וע' תורה שלמה שם בהערה רכ"ב: "בפסיקתא רבתי הוצאת רמא"ש בהוספה פ"ב דף קצו: ומפרש שם במאיר עין: דבר קשה, כלומר שהיא כאילו כתוב 'אֶעֱלֶה אֶתְכֶם' (הא' בסגול, והא' של אתכם החיריק ות' דגושה. כלומר, לא בפועל יוצא, שאני אעלה אתכם, אלא אני אעלה אתכם, כלומר, עמכם). וע' ירושלמי סוכה פ"ד ה"ג. ומדרש שמואל פ"ד. וראה ויק"ר פ"ט ג: זה אחד מן המקראות הקשין שישועתו של הקב"ה ישועתן של ישראל. ור' לקמן פ"ו 'והוצאתי אתכם', שהבאתי שם מאמר מפיוטי הקליר להושענות: 'מֵאֲמַר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם. נְקִיב וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם', ומקודם לזה כתב: 'כִּפְנֵי מְשׁוֹרְרֵת נְיוֹשֵׁעַ. לְגוֹחָהּ מִצְּיִנַּת נְיוֹשֵׁעַ', ודרש זה מוזכר במדרש במד"ר פ"ב ב, 'ויושע כתיב, כביכול ישראל נגאלים וכאילו הוא





נגאל'. וכן דורש 'והוצאתי אתכם', שהושיע כביכול את עצמו. (וע"ע בסידור 'אוצר התפילות' בהושענא 'כהושעת אלים בלוד עמר').

ובזה ביאר ר' חיים מוולאזין בספר "נפש החיים", את דברי המשנה בר"ה. "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומכוונים ליבם לאביהם שבשמים היו מתגברים", ופירש שם, שאין הכוונה לפעולה הפיזית של הרמת העיניים כלפי מעלה, אלא "שלא הייתה צעקת תפילתם לפני השי"ת על צערם, אלא רק על חילול שם אביהם שבשמים ית"ש" (נפה"ח ח"ב, יא).

מסיבה זו נפסקה הלכה שאין אומרים י"ג מדות ביחיד, משום שהוא דבר שבקדושה. (או"ח סי' תקסה). וכבר תמה הטור מהו הדבר שבקדושה ב"ג מדות, ומדוע יש לאומרו דווקא בעשרה? ולהנ"ל מובן, הרי משה לא ביקש מחילה מצד התשובה שעשו, שהרי בעודו על ההר ומבקש רחמים על ישראל, עדיין העם רוקדים למטה סביב העגל, ואעפ"כ ניחם ה' על הרעה, והיינו מצד טענתו של משה "למה יאמרו מצרים", טענה זו אינה מתחשבת במעמדו המוסרי של ישראל, אלא באה מצד צרכיו של הקב"ה, מצד קידוש השם, וע"כ מתחייבת הסליחה גם בעודם חוטאים.

לעומת זאת כשיחיד מבקש שלא ייענש, אינו יכול לטעון שה' הוא ארך אפיים וכו', ורק מצד התשובה יכול לתבוע מחילה, וע"כ אין מקום ליחיד להזכיר י"ג מדות, שאינו יכול לתבוע מחילה מכוחן. (ר' מאמרו של הרב יעקובוביץ זצ"ל, מי שהיה רבה של בריטניה. ספר זכרון להרב יוסף סולוביצ'יק זצ"ל).

יסוד זה של כבוד ה' וחילול השם אמור להטריד אותנו ביותר, שהרי לכך נוצרנו, ומשום כך עלינו להבין את מהות התפקיד המוטל עלינו - "עם זו יצרת לי תהלתִי יִסְפְּרוּ" (ישעיהו מג, כא), "וְלִכְבוֹדִי בְּרֵאתוּ" (שם מג, ז), וזה שאמר יהושע "ומה תעשה לשמך הגדול", ומה שאמר משה "למה יאמרו מצרים וכו'". וזה גם המפתח להבנת המתרחש בתקופתנו זו.

## הגלות - חילול השם

בספר יחזקאל מדבר הנביא על החטא ועונשו.

(טז) ויהי דבר ה' אלי לאמר: (יז) בן אדם בית ישראל ישבים על אדמתם וניטמאו אותה בדרךכם ובעלילותם פטמאת הנדה היתה דרכם לפני: (יח) ואשפוך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה: (יט) ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות בדרךכם וכעלילותם שפטתים: (כ) ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארכו יצאו: (כא) ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה: ס (כב) לכן אמר לבית ישראל כה אמר אדני ה' לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם: (כג) וקדשתי את שמי הגדול המקחל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם אדני ה' בהקדשי בכם לעיניהם: (כד) ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מפל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם: (כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומפל גולויכם אטהר אתכם: (כו) ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרת את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: (כז) ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ונעשיתם: (כח) וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים: (כט) והושעתי אתכם מפל טמאותיכם וקראתי אל הדגן והרביתי אתו ולא אתן עליכם רעב: (ל) והרביתי את פרי העץ ותנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים: (לא) וזכרתם את דרכיכם הרעים ומעלליכם אשר לא טובים ונקטתם בפניכם על עונותיכם ועל תועבותיכם: (לב) לא למענכם אני עשה נאם אדני ה' יודע לכם בושו והפלטו מדרכיכם בית ישראל: (יחזקאל לו)

נתבונן בפסוק כ': "ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארכו יצאו". התלונה אינה מובנת. מה חילול השם יש בטענת הגוים "עם ה' אלה ומארכו יצאו", הרי זו הבחנה נכונה, שכיון שחטאו נעשו. והרי הנביא עצמו אמר כך לפני כן?!

ומצאנו דבר דומה בפרשת נצבים, שם נאמר שארץ ישראל תהיה:

(כב) גְּפִרִית וּמְלַח שֶׁרֶפֶה כָּל אֲרָצָה לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יֵעָלֶה  
בָּהּ פֶּלַע עֵשֶׂב כְּמַהֲפַכֶּת סֹדֶם וְעַמֹּרָה ... (כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מֶה  
עָשָׂה ה' כִּכְהֵן לְאַרְץ הַזֹּאת מֶה חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל  
אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר פָּרַת עֵצָם בְּהוֹצִיאָם אֹתָם  
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם (דברים כט, כב-כד).

הרי מסקנה זו שה' מעניש את החוטאים היא מסקנה נכונה, ואיך אומר  
הנביא יחזקאל שזה חילול השם?!

וגדולה מזו כתב הרמב"ן, כשחילק בין הניסים הגלויים לאלו הנסתרים,  
שאמונה זו בניסים הנסתרים היא יסוד התורה כולה, וחייבים הכל להאמין  
בזה

ואין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו  
שכולם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין  
ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם  
יכרינתו עונשו. ויתפרסמו הניסים הנסתרים בעניין הרבים כאשר  
יבוא ביעודי התורה בעניין הברכות והקללות, כמ"ש הכתוב  
'ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ  
הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלקי  
אבותם', שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא  
מאת ה' בעונשם.

הרי לנו שדברי הגוים וההכנה שלהם שהגלות וחרבן הארץ באו כעונש על  
חטאיהם של ישראל, הוא דבר מבורך וגורם לקידוש השם בעולם. מדוע  
א"כ לדברי הנביא יחזקאל יש בהכנה זו משום חילול השם?

אלא שחז"ל דייקו בפסוק הנ"ל שני דיוקים לשוניים:

מה פשר הכפילות "ויבא אל הגוים אשר באו שם", מה היה המקרא חסר  
אם היה אומר "ויבא אל הגוים ויחללו את שם קדשי"?

כל הפעלים שבפרק הם בלשון רבים, חוץ מזה "ויבא אל הגוים", ל' יחיד,  
ומיד לאחר מכן חוזר לל' רבים "אשר באו שם". הלא דבר הוא!

## וכך פתרו חז"ל את שתי הבעיות:

בשעה שגלו ישראל לבין האומות, היה הקב"ה מחזר על פתחיהם של העכו"ם לשמוע מה הם אומרים. הה"ד "יבוא אל הגוים אשר יאמרו" (יחזקאל לו, כ). לא היה צ"ל אלא 'ויבואו' ואת אמר 'ויבאו' אלא כביכול הוא עצמו. ומה היו אומרים? - "אם 'עם ה' אלה', למה 'מאָרצוּ יָצְאוּ'?" (איכה פתיחתא, טו)

א"כ אין כאן כפילות. לא עם ישראל בא אל הגוים, אלא הקב"ה בא אל הגוים, לכל המקומות שלשם הגיעו בני ישראל. וע"כ "ויבאו" הוא ל' יחיד, והקב"ה יורד למקומות שגלו בני ישראל - "אל הגוים אשר באו שם" - ומתעניין לדעת מה תגובתם של הגוים על הגלות.

ומה הוא שומע? הוסיפו חז"ל שתי מילים למה שנאמר במקרא - "אם 'עם ה' אלה', למה 'מאָרצוּ יָצְאוּ'?", כלומר, תגובתם של הגוים אינה כתגובה שבפרשת נצבים. שם הם מבינים שהעם שחטא קיבל את עונשו וגלה מארצו, וזו אכן מסקנה נכונה.

אך הנביא יחזקאל מדבר על מסקנה שונה - "אם 'עם ה' אלה', למה 'מאָרצוּ יָצְאוּ'?" כלומר, אתם, עם ישראל, הרי טוענים מאז ומעולם שאתם עם ה', העם הנבחר, ואיך יתכן שכך יתייחס אלקים לבעל בריתו? ! מכאן המסקנה שכנראה הם לא עם ה'. וזו אכן הטענה המונחת בבסיס תורת החילופין של הנצרות, שעם ישראל חטא, וכתוצאה מהחטא נשלל ממנו התואר של העם הנבחר, וכפי שמספרת התורה, שרצה להשמידם. אמנם רבש"ע מחל להם לבקשתו של משה, אך זו הייתה מחילה זמנית, עד שיגיע "המשיח". והא ראייה, שבניגוד ללוחות הראשונים שנכתבו ב"מכתב אלוקים", השניים נכתבו לדעתם ע"י משה, בכתב בשר ודם, שהוא זמני וניתן לשינוי. ומעתה תלמידיו ומאמיניו של אותו האיש, הם העם הנבחר, ועם ישראל נשאר לדראון עולם, נשפל ונרדף, כהוכחה למה שיקרה לאלו שלא יאמינו במשיח שלהם.

אך היהודים שטבחו אותו ולא האמינו בו ... שהובסו ע"י הרומאים ונעקרו מממלכתם, שבה כבר שלטו זרים, ופוזרו לכל עבר, כך שאין מקום אשר אין בו יהודים, המספקים לנו עדות בכתבי



הקדש שלהם שלא זייפנו את הנבואות על י"ו ... בניגוד לרצונם הם תורמים לנו עדות באמצעות אחזקתם בספרים האלה, בעוד שהם מפוזרים בין כל האומות ... כך הוכיח האל לכנסייה את חסד רחמיו על אויביה היהודים, כי כדברי השליח, "במעידתם תהיה ישועה לגויים", ולכן לא הרגם (אגוסטינוס, מהמאה הששית, המכונה אצלם 'גדול אבות הכנסייה הקתולית').

**ומכאן גם המסקנה המתבקשת לשיטתם - דברים שנכתבו לפני כאלף ושש מאות שנה** (יוחנן כריסוסטומוס, בישוף ופטריארך מאבות הכנסייה מהמאה הרביעית):

הנקמה תהיה אין סופית. לעולם לא תהיה להם מדינה וגם לא בית מקדש ... ה' הוא שפיזר אותם ... היהודים יהיו משועבדים לעולם ... אלקים שונא את היהודים ושנא אותם מאז ומתמיד (אבי בקר, מיהו העם הנבחר עמ' 102).

וכבר הכה הרמב"ן על קדקדם בכמה מקומות והוכיח שעל אף כל חטאיהם של ישראל, לא התערערה הבחירה האלקית בהם, ולעולם יישארו בני ישראל בנים לה' אלקיהם.

הנה משה אדוננו ע"ה מזהיר אותנו בכל מיני התראה ואזהרה, המפחידנו בכל עניין פחד ואימה ככל הבאות עלינו, ויותר מהמה לא התרה בנו מעולם, [ולא איים] שאם נאריך לחטוא שיחליף אותנו באומה אחרת או ישכח אותנו לגמרי, ולא נכרת הברית אשר בינינו ובין אלהינו בקבלת תורתו על התנאי הזה [...]. לא כאשר משיבים עלינו רבים כגון המינים הפורקים עול ועם נבל נברא יהלל ויתר הדתות (רמב"ן, ספר הגאולה, עמ' רסג בהוצ' מוסד הרב קוק).

סיים הרמב"ן בדבר מחוכם. על עם ישראל נאמר "וְעַם נִבְרָא יְהִלֵּל יְהוָה" (תהלים קב, יט). אנו נבראנו לצורך סיפור תהילת ה' בעולם - "עם זו יצרת לי תהלת יְסֻפְרוּ" (ישעיה מג, כא). אך על נוצרים נאמר "בְּגוֹי נִבְלָ אֶכְעָסִים" (דברים לב, כא), ואמרו בגמ' "אלו הצדוקין" (יבמות סג ע"ב). וכן הוא אמר שם "אָמַר נִבְלָ בְּלָבוֹ אֵין אֱלֹהִים" (תהלים יד, א). אך בדקדוקי סופרים כתב שה'צדוקין' הוא שיבוש של הצנזור, והנוסח המקורי הוא 'המינים', שזה כידוע כינוי לנוצרים. א"כ "עם נבל נברא יהלל" היינו, שישאל הנבראים

מהללים את ה', ואילו הנוצרים, העם הנבל, שאומרים 'אין אלקים', הם מהללים את הנברא, את אותו האיש.

עוד כתב הרמב"ן (בפירושו לבראשית כב, טז) עה"פ "יען אשר עשית את הדבר הזה":

והנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו או שיפול ביד אויביו ולא יקום. והנה זו הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו.

וכן כתב בסוף ספר דברים (לב, מ):

והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא ית' יעשה בנו בתוכחות חימה, אך לא ישבית זכרנו ... אם כן השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה, על כורחן של המינין.

ובאמת כבר נאמר בגמרא (חגיגה ה ע"ב) יסוד זה, שאין תחליף לישראל. כאשר התווכח ר' יהושע בן חנניה לפני הקיסר עם ההוא צדוקי (מינא, כנ"ל), א"ל הצדוקי "עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה, אחוי ליה "ועוד ידו נטויה עלינו". הצדוקי טען שאתם עם שאלקים החזיר פניו מכם. וענה לו ר' יהושע שהסתרת פנים אינה השלכת האומה מעם פניו, אלא רק ביטוי של כעס, אמנם נאמר בתורה "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא, אך אין זה סילוק השגחה אלא הסתרתה בלבד, ועדין ידו נטויה עלינו. ההשגחה האלוקית לא סרה מאתנו.

והעיר על כך הרב צבי יהודה זצ"ל: אלו הנוצרים שרדפו ורודפים אותנו, ואשר בעזרת ה' נצלנו מהם, ראשית טומאתם הייתה באומרם שרבש"ע התחרט מבחירתו בנו. והוסיף שטענתם היא שרבש"ע "אהדרינהו לאפיה", כלומר סיבב פניו כאילו מסתכל על אחר, ולא היא, אין כאן חילופין אלא הסתרת פנים בלבד, העמדת מחיצה בינו לבינינו. רבש"ע אינו מהפך את פניו להסתכל על אחרים. "החזרת פנים היא שינוי במציאות, אך המציאות אינה משתנה". הוא אמנם מסתיר פניו מאתנו, אך לא מחזיר פניו לכיוון אחר (ר' למשל שיחות הרצב"י לספר שמות סוף פרשת תרומה. ובספר במדבר עמ' 361 ועוד).

לדברי חז"ל, טענה כזאת הועלתה פעם ע"י הנביא הושע. וז"ל הגמ':

אמר לו הקב"ה להושע: בניך חטאו. היה לו לומר: בניך הם, בני בחוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל רחמיך עליהם. לא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו: רבש"ע, כל העולם שלך הוא, העבירים באומה אחרת. אמר הקב"ה: מה אעשה לזקן זה. אומר לו לך וקח אשה זונה ותוליד לך בנים זנונים, ואח"כ אומר שלחה מעל פניך. אם הוא יכול לשלח, אף אני אשלח את ישראל וכו'. כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו. אמר לו הקב"ה: עד שאתה מבקש רחמים על עצמך, בקש רחמים על ישראל שגזרת עליהם ג' גזירות בעבורך (פסחים פז ע"א).

וכתב על זה המהר"ל "ובשביל זה גילה ה' ית' להושע, שאי אפשר להעביר אותם באומה אחרת, מצד שהם בנים אל השם יתברך" (נצח ישראל פ"א). וע' שם עוד באריכות בעניין סגולת ישראל שלא בטלה, וסיים "ואילו יבינו זה בני אדם, לא עלה על מחשבתם מחשבת הבל, לומר כי השם ית' מאס בישראל חס ושלום".

תורת חילופין זו של הנצרות, היא שעמדה בבסיס ההתנגדות של האפיפיור לתנועה הציונית. ערב פגישתו של האפיפיור עם הרצל, הודיע לו שר החוץ של הוותיקן שבלתי אפשרי שהוותיקן יסייע ליהודים לשוב לארצם.

כל עוד היהודים מכחישים את אלוהותו של המשיח, הרי לא נוכל להצהיר שאנו בעדם... כיצד נוכל להכריז שאנו מסכימים שישובו להיות בעליה של ארץ הקדש בלא לוותר על העקרונות הנעלים ביותר שלנו עצמנו? (ד"ר יצחק וייס, הרצל-קריאה חדשה, עמ' 195).

בפגישתו של הרצל עם האפיפיור הביע האחרון התנגדות נחרצת לתכנית הציונית, ובמיוחד לרעיון שירושלים תיפול ביד היהודים. "אין אנו יכולים לתמוך בתנועה הזאת. לא נוכל למנוע מן היהודים ללכת לירושלים - אך לתמוך לא נוכל לעולם, אני בתור ראש הכנסיה, לא אוכל לומר לך דבר אחר. היהודים לא הכירו באדונינו. לא, לא נוכל להכיר בעם היהודי" (שם). על פי תפיסתו של האפיפיור, תחייתה של ארץ ישראל משמעותה בהכרח הכרה בעם היהודי.

בביטאון הכנסיה בצרפת נכתב: "תהיה זו (הציונות) הכחשה בוטה של דברי

הנביאים הקדומים". והוסיף שעצם ריכוזם של היהודים בפלסטינה מהווה סכנה לנצרות. וכבר הזכרנו לעיל דבריו של יוחנן כריסוסטומוס מהמאה הרביעית, שלעולם לא תהיה להם מדינה ואף לא בית מקדש.

כאשר אומה"ע מסיקים שהגלות ראויה לישראל משום שהם נענשים על חטאייהם, כפי שמבואר בפרשת ניצבים, זוהי מסקנה חיובית ורצויה, אך כאשר המסקנה היא שהם נדחו מלהיות העם הנבחר כתוצאה מחטאייהם, כמבואר בפרק הנ"ל ביחזקאל, זה חילול השם נורא, שאף הקב"ה אינו יכול לסבול. אין הקב"ה חוזר מהבטחותיו לאבות רק בגלל חטאייהם של ישראל. וע"כ הוא מכריז שלצורך תיקון עיוות זה, הוא עומד לשנות את פני ההיסטוריה.

## קיבוץ גלויות - קידוש השם

וכך נאמר בהמשך הפרק הנ"ל (יחזקאל לו) :

(כא) נֶאֱחָמַל עַל שֵׁם קְדָשִׁי אֲשֶׁר חָלְלוּהוּ בַּיִת יִשְׂרָאֵל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה :

אך לפני שמתאר את השינוי העומד להתחולל, הוא גם מלמד אותנו את העקרון לפיו הוא פועל מעתה

(כב) ...לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בַּיִת יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קְדָשִׁי אֲשֶׁר חָלְלֵתֶם בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאתֶם שָׁם :

כנגד אלו החושבים שחזרת עם ישראל לארצו והקמת מדינה יהודית תבוא כדי להציל יהודים מקשיי הגלות, באה כאן ההכרזה, שלא הצלתם של היהודים עומדת על הפרק, אלא שם השם המחולל, וזו התכלית

(כג) וְקִדַּשְׁתִּי אֶת שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְּחֻלָּל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר חָלְלֵתֶם בְּתוֹכָם וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' נְאֻם אֲדֹנָי ה' בְּהַקְדָּשִׁי בְּכֶם לְעֵינֵיהֶם :

אין טעם אפוא לחפש מי הם היהודים שלטובתם הוקמה המדינה - "לא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה... כִּי אִם לְשֵׁם קְדָשִׁי". לא עם ישראל הוא הנושא עתה אלא רבש"ע. וזהו שאנו אומרים ג' פעמים ביום בתפילתנו - "ומביא גואל





לבני בניהם למען שמו באהבה". הגאולה לא תבוא כדי להציל אותנו, אלא "למען שמו" המחולל בגויים. וכיון שהפיזור של ישראל בין האומות גרם לחילול השם, הרי התיקון יבוא בזה -

(כד) וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַתְכֶם:

קיבוץ גלויות וחזרה לארץ ישראל, זהו קידוש השם הגדול ביותר.

נתבונן במציאות שהשתנתה כדי להבין גודל השינוי והתיקון של חילול השם. בשנת ת"ר, היא השנה שהחלה הגאולה על פי דברי הגר"א - וְקוֹל הַת"ר נִשְׁמַע בְּאֲרָצָנוּ (שיר השירים ב, יב). סביב שנה זו החלו תלמידיו לעלות ארצה, כשבמקביל עלו גם תלמידי הבעש"ט. אז היו בארץ כששת אלפים יהודים בלבד. כשבעים שנה לאחר מכן, בשנת תרע"ח, עת ניתנה הצהרת בלפור, כבר היו בארץ כששים אלף יהודים. שלושים שנה לאחר מכן, בשנת הקמת המדינה, תש"ח, כבר היו בארץ כשש מאות אלף, וכדברי הגר"א בספר 'קול התר':

אחרי עיון רב בשאלה זו ענה לנו רבנו: אם יהיה אפשר להעביר לארץ ישראל ששים ריבוא בבת אחת, צריכים לעשות זאת מיד. כי מספר זה של ששים ריבוא כוחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם מיד הגאולה השלמה בענני שמיא, בדרך ניסית (ראה התקופה הגדולה, עמ' תנג).

וכן כתב מרן הרב קוק זצ"ל:

והאוכלוסיה שתהיה, לא בארץ הגלות, כי אם בארץ ישראל, ובמספר הראוי ששים ריבוא, תהיה תחילת צמיחת קרן לבית יעקב, ובה הננו בטוחים שתהיה נאמנה על פי רוח ה' אשר עלינו וכו'. (עולת ראייה ח"א, עמ' שפח)

הרב זצ"ל לא רק שחזה מראש את שיבת ישראל ותקומת המדינה במספר הזה של ששים ריבוא, אלא אף הודיענו שכשזוה יקרה, הרי תהיה זאת הוכחה שאכן הגאולה מתרחשת, ושיכולים אנו לסמוך על תמונת המציאות שהיא התגשמות חזון הנביאים, ושהיא חלק מתכנית אלקית, ולא ח"ו דבר

מקרי. "ובה הננו בטוחים שתהיה נאמנה על פי רוח ה' אשר עלינו, להקים עדות ביעקב, ותורה לשום בישראל, להיות לעם לפני ה', והקדישו את קדוש יעקב ואת אלקי ישראל יעריצו".

מקורם של דברי הגר"א והרב קוק הם בדברי חז"ל. כתיב "וְעִנְתָּה שְׁמָה פִּימִי נְעוּרֵיךָ" (הושע ב, ז), "מה יציאתם ממצרים בששים ריבוא, כן לימות המשיח בששים ריבוא" (ילק"ש הושע ב, רמז תתק"ח).

והנה שבעים שנה אחר הקמת המדינה חיים בארץ ישראל יותר משה מיליון יהודים (ערב יום העצמאות תשע"ט הודיעה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שיש בארץ ששה מליון ושבע מאות אלף יהודים). כמחצית מן העם היהודי. אם נציין מספרים אלו באחוזים, נגלה שבשנת תרע"ח היו בארץ 0.4 אחוז מכלל יהודי העולם, ואילו בשנת תשע"ח, מאה שנה לאחר הכרזת בלפור, גרים בארץ קרוב לחמישים אחוז מכלל יהודי העולם. ואם נצרף גם את המשך הנבואה של יחזקאל שם:

(כט) ... וְנִקְרָאתִי אֶל הַדָּגָן וְהַרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב: (ל)  
וְהַרְבֵּיתִי אֶת פְּרֵי הָעֵץ וְתִגְוַת הַשָּׂדֶה...

הרי לנו מימוש קביעת חז"ל "ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל לו, ח) וְאֵתֶם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל פִּי קָרְבוֹ לְבֹא" (סנהדרין צח ע"א).

את משמעותם של דברי חז"ל על הקץ המגולה נבין היטיב אם נקרא דברים שכתבו מבקרים בארץ וראו את החרבן והשממה שבה.

לפני מאה וחמישים שנה, ביקר בארץ הסופר האמריקאי מרק טווין. בספרו "מסע תענוגות בארץ הקדש", מספר על דברים שראה וחווה בסיוור. והנה כמה דוגמאות: "אין כמעט עץ ראוי לשמו בארץ ישראל, אפילו לא בדל עץ לבזבזו על אש" (עמ' 48). "נדמה לי שמכל הארצות בעלות הנוף המדכדך, ארץ ישראל מחזיקה בכתר" (156). "ארץ ישראל יושבת עטוייה שק ואפר, רובצת עליה קללה שייבשה את שדותיה ודיכאה את אונה". "ארץ ישראל שוממה ומכוערת. ולמה תיראה אחרת? האם תוכל קללת א-ל לעשותה לארץ חמדה? ובסיומו של הסיוור כתב "כותרת הפירסום

של המסע 'מסע תענוגות לארץ הקדש', מוליכה שולל. מוטב לקרא לו 'מסע ההלוויה לארץ הקדש'."

אומות העולם עומדים ומשתאים. יסודות הנצרות קרסו. מה שסברו הנוצרים אלפיים שנה שנבואות הגאולה נאמרו עליהם, בעלי הברית החדשה, הנה התברר שהכל נאמר על הברית הישנה. שנים רבות נמנעו בוותיקן מלהכיר במדינת ישראל. לאחר הפגישה של שר החוץ אבא אבן עם האפיפיור אמר שר החוץ "חשתי בהתלבטות הרעיונית הקשה והעמוקה אצל האפיפיור עם חידוש מלכות ישראל" (שמעתי, חשון תשע"ג 183).

לאחר מלחמת ששת הימים אמר הרב סולוביצ'יק, שמאז ומעולם התנגדה הנצרות לחזרת עם ישראל לארץ ישראל, משום שמאז שלא קיבלו ישראל את אלוהותו של אותו האיש, איבדו את זכותם להיות העם הנבחר, והם - הקתולים נעשו העם הנבחר. משום כך גורשו מן הארץ, שהארץ הנבחרת היא רק לעם הנבחר, ולעולם לא ישובו בני ישראל לארץ ישראל. לאחר הקמת המדינה לא הכיר הוותיקן במשך שנים רבות במדינת ישראל. אמנם עצם קיום המדינה שימש פירכא לאמונתם, והוצרכו ליישב בדוחק, שעיקרא של ארץ ישראל היא ירושלים ומקום המקדש, ולעולם לא יחזרו יהודים לשלוט במקום המקדש עד שיקבלו עליהם את אלוהותו של אותו האיש. לאחר מלחמת ששת הימים נסתרו כל טענותיהם, וע"כ לחצה הכנסייה להפוך את ירושלים לעיר בין לאומית, ובלבד שלא ישלטו בה יהודים, משום שעל פי אמונתם לא יתכן שארץ ישראל תהיה ברשותו של עם ישראל, כל זמן שלא קבלו את אלוהותו של 'אותו האיש'. (מפני הרב, עמ' קט)

בשנת תשכ"ד הגיע לארץ לביקור האפיפיור פאולוס הששי, שלא היה ידוע כאוהב ישראל גדול. הוא לא הסכים להיכנס לארץ דרך נמל התעופה בלוד, ואף לא דרך מעבר מנדלבאום שבירושלים, כדרכם של כל הדיפלומטים באותם ימים, כדי שחלילה הדבר לא ייתפס כהכרה במדינה היהודית או בירושלים. הוא דרש להיכנס מירדן דרך מגידו.

לפני כמאה שנה, סיפר עזריה אלון, ראש שמורות הטבע, שכשהיו נוסעים ברכבת העמק, לא נראה עלה ירוק לאורך כל הדרך, רק חול וחול. והנה

עומד האפיפיור על פיסגת הר תבור, ובזכרונו עולים פסוקי התורה:

(כב) גִּפְרִית וּמְלַח שֶׁרְפָה כָּל אֲרָצָה לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יֵעָלֶה  
בָּהּ כָּל עֵשֶׂב כְּמַהֲפַכַת סֹדֶם וְעַמֲרָה אֲדָמָה וְצַבִּיִּים וְצִבּוּיִם אֲשֶׁר הִפְּזָה  
ה' בְּאֶפְרוֹ וּבְחַמְתּוֹ: (כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מֶה עָשָׂה ה' כִּכְהָ לְאָרֶץ  
הַזֹּאת מֶה חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית  
ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאֹ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (דברים  
טז)

אך מה המחזה שהוא רואה לנגד עיניו? העמק שלמרגלותיו נטוע כולו  
במטעים, ישובים פורחים, הכל ירוק. וכפי שאמרו חז"ל שאף מלאך רע על  
כורתו יענה אמן, נשא האפיפיור את ידיו כלפי מעלה וכה אמר: "אלהים.  
אני רואה שחידשת את הברית עם העם האהוב שלך. חזרת לאהוב אותם  
כמו שאהבת אותם בימי קדם" (על פי עדות המדריך שהצמידו לאפיפיור, ד"ר אפרים בן  
אליהו. ראה בספרו של הרב שמואל אליהו, 'הנבואה', עמ' 230).

לפני מספר שנים ביקר האפיפיור הנוכחי בארץ, בין שאר פעולותיו כמו  
ביקור ביד ושם ותפילה בכותל, שבהם קרא לעם היהודי "אחינו הבכור",  
וביקש מחילה על העבר, נטל זר פרחים והניח אותו על קברו של הרצל.  
אם נזכור את דברי האפיפיור מתחילת המאה הקודמת, שחזרת עם ישראל  
לארץ ישראל נוגדת את אמונת הנצרות, ואף הוסיף: "כאשר תבואו  
לפלשתינה אנו נהיה שם כדי להטביל את כולכם לנצרות" (הנצרות בעיני  
היהדות - עבר הווה ועתיד. הרב ד"ר יצחק דב קורן עמ' 7) נבין שבהנחת הזר על קברו  
של הרצל, חזר בו מהתיאוריה הישנה של הנצרות, והרי זה כאילו אמר לו  
הרצל: "אדוני צדק ואני טעיתי".

במסמך שפורסם בחנוכה תשע"ו, תחת הכותרת "כי לא ינחם אלקים  
על מתנת ידו ועל קריאת פיהו" (מהברית החדשה), מודה האפיפיור הנוכחי  
שהברית בין ישראל והקב"ה עדיין קיימת. "הברית שאלקים כרת עם  
ישראל היא דבר שאין להשיבו או לשנותו, שנא' 'לא איש אֵל יִכְזֹב וְכֵן  
אָדָם יִתְנַקֵּם" (במדבר כג טו). ועל השאלה איך אמירה זו מסתדרת עם יסוד  
הנצרות, שמי שאינו מאמין ביש"ו לא יזכה לישועה, באה התשובה: "דבר  
זה נותר בגדר מסתורין עליון" (עולם קטן, מאמר של מורדי מילר, גליון 527 ויגש



תשע"ו). וכך נאמר גם במסמך קדום יותר, משנת תשמ"ד :

התמדתו של עם ישראל, בעוד שעמים עתיקים רבים כל כך נעלמו בלא להותיר עקבות, היא עובדה היסטורית ואות שיש לפרשו כחלק מן התכנית האלוקית... הקיום של עם ישראל היה מלווה בפוריות רוחנית תמידית, מתקופת התלמוד, דרך ימי הביניים ועד לעידן המודרני. השרשים שלנו הם בנחלת האבות המשותפת... העם היהודי נשאר העם הנבחר ('השילוח', תשרי תשע"ז עמ' 175; דף שבועי בר אילן 1263, פרשת צו).

קיבוץ גלויות, חזרת עם ישראל לארצו, הקמת המדינה היהודית מחדש והפריחה ונתינת הפירות, הם התגשמות הנבואה ביחזקאל שם :

(כג) וְקִדְשֵׁתִי אֶת שָׁמַי הַגָּדוֹל הַמְּחֻלָּל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּקְתֶּם בְּתוֹכָם וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' נְאֻם אֲדֹנָי ה' בְּהַקְדְּשֵׁי בְכֶם לְעֵינֵיהֶם : (כד) וְלַקְהֵלִי אֶתְכֶם מִן הַגּוֹיִם וְקִבְּצֵתִי אֶתְכֶם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֲדַמְתְּכֶם : ... וְקָרָאתִי אֶל הַדָּגָן וְהַרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב : (ל) וְהַרְבֵּיתִי אֶת פְּרִי הָעֵץ וַתְּנוּבַת הַשָּׂדֶה...

"ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא' (סנהדרין צח ע"א). ופירש"י : "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה מזה". וכתב מהרש"א שם :

לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה, אבל כשתחזור ליתן פירותיה, זהו קץ מגולה, שקרב לבוא זמן גאולה, שיחזרו ישראל על אדמתן... וזה יהיה בזמן שקרוב לבוא זמן הגאולה, וזה דבר ניסי, ודאי קץ מגולה הוא.

## גאולה ותשובה

אך כאן הבן שואל, הרי "מפני חטאינו גלינו מארצנו". איך יתכן שנשוב לארץ יחד עם חטאינו, מבלי לתקן אותם ולחזור בתשובה? והנה תשובת הנביא בצידה :

(כה) וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכָּל טְמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: (כו) וְנָתַתִּי לָכֶם לֶב חֲדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֶּן בְּקִרְבְּכֶם וְהִסְרֹתִי אֶת לֵב הָאֲבָן מִבְּשָׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר: (כז) וְאֶת רוּחִי אֶתֶּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר בְּחָקֵי תִלְכוּ וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמְרוּ וְעָשִׂיתֶם: (כח) וַיִּשְׁבַּחְתֶּם בְּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְתְּיָכֶם וְהִיִּיתֶם לִי לְעָם וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים: (יחזקאל סם).

לאחר שישוכו ישראל לארצם, תבוא התשובה, אך זו תבוא רק בשלב ב. שלב א קודם, והוא קיבוץ גלויות וחזרת ישראל לארצם, משום שאי אפשר להמתין עוד במצב של חילול השם הנורא הזה. לכשיתקן חילול השם, תבוא גם התשובה (ועיין סנהדרין צז ע"ב - צח ע"א מחלוקת תנאים בזה).

ועדיין הבן שואל, הרי "מפני חטאינו גלינו מארצנו", והתברר שהשהייה בגלות גורמת לחילול השם, ורבש"ע מחליט לוותר בשלב זה על התשובה, ומחזיר אותנו לארצנו כמות שאנחנו, כשרוב עם ישראל לא חזר בתשובה, ובלבד שיתבטל חילול השם, מתוך מגמה שהתשובה תבוא בשלב מאוחר יותר, א"כ לשם מה היה צורך בכל "הסיבוב" הזה, והרי אפשר היה להחזירנו בתשובה ולזרוק עלינו מים טהורים בעודנו בארץ ישראל, ולוותר על שלב הגלות והחזרה?

נדמה שהתשובה נמצאת בדברי הרמב"ם המופלאים, שהצנזורה הנוצרית דאגה למחוק מכל ספרי הרמב"ם. ואלו דבריו:

אף ישוע הנוצרי שדימה שיהיה משיח ונהרג בבית דין, כבר נתנבא בו דניאל, שנאמר 'זְבִנִי פְּרִיצִי עִמָּךְ יִשְׂאֹוּ לְהַעֲמִיד חֲזוֹן וְנִכְשְׁלוּ' (דניאל יא, טד). וכי יש מכשול גדול מזה. שכל הנביאים דיברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם ומקבץ נדחיהם ומחזק מצוותן. וזה גרם לאבד ישראל בחרב ולפזר שאריתם ולהשפילם ולהחליף התורה ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה מבלעדי ה'.

אבל מחשבות בורא עולם אין כח באדם להשיגם כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו, של ישוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו, אינן אלא לישר דרך למלך המשיח

ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שנא' **כִּי אַז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שְׂפָה בְרוּרָה לְקִרְא כָּלֵם בְּשֵׁם ה' לְעַבְדוֹ שְׂכֵם אֶחָד** (צפניה ג, ט).

כיצד? כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב, והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו (הנוצרים) אומרים מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות, ואלו (המוסלמים) אומרים דברים נסתרות יש בהם ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגילה נסתריהם.

וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום (הל' מלכים פי"א ה"ד, מהדורת שבתי פרנקל).

דברי הרמב"ם מופלאים. מדוע אנו זקוקים ליש"ו ומוחמד כדי לפלס את הדרך למלך המשיח שיאחד את האנושות כולה "לעבוד את ה' ביחד"?

נראה שזו כוונתו: הפער בין עובדי האלילים לאמונת ישראל הוא כ"כ גדול, שאין דרך לקרב אותם ולהשפיע עליהם. וע"כ היו זקוקים למדרגות ביניים. כך נוצרו הדתות האחרות שמצד אחד ינקו מעם ישראל את יסודות אמונת היהדות, ומאידך ביטלו את המצוות המעשיות וכך נוצרו נקודות מגע. במשך הדורות הצליחו לקרב את עובדי האלילים לאמונת היחוד, כל דת על פי דרכה. ובזה יש לגלות העם היהודי ולפיזורו בעולם מקום נכבד, והדברים אף רמוזים במקראות.

לאחר תפילתו של משה ובקשתו למחילה על חטא המרגלים, נאמר לו "סֶלְחֵתִי כְּדָבָרְךָ" (במדבר יד, ט), ופירש"י: "בשביל מה שאמרת פן יאמרו", שאם יאבד עם ישראל, שוב אין תקנה לאנושות, אך כיצד ישפיעו ישראל בעולם? על כך בא הכתוב השני

(כא) **וְאוֹלָם חַי אֲנִי וַיִּמְלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ**: (כב) **פִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרְאִים אֶת כְּבוֹדִי וְאֶת אֶתְמִי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם ... (כג) אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְתָּם וְכָל מְנַאֲצֵי לֹא יִרְאוּהָ** (במדבר יד).

כלומר, הדור הזה ימות במדבר במשך ארבעים השנים הקרובות, ולא יכנסו לארץ. אך בספר תהילים נאמר על חטא המרגלים דבר נוסף -

(כד) וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֲמֻדָּה... (כו) וַיֵּשְׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם  
בַּמִּדְבָּר: (כז) וְלִהְפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם וְלִזְרוֹתָם בְּאֶרְצוֹת (תהילים  
קו)

וכן בספר יחזקאל "גַּם אָנֹכִי נִשְׂאֲתִי אֶת יְדֵי לָהֶם בַּמִּדְבָּר לְהַפִּיץ אוֹתָם בְּגוֹיִם  
וְלִזְרוֹת אוֹתָם בְּאֶרְצוֹת" (כ, כג). כלומר, מעבר לעונש המיתה לדור המדבר,  
נזכר גם עונש נוסף - גלות, פיזור עם ישראל בעולם. והיכן נרמז בתורה  
עונש הגלות?

על תמיהה זו ענו חז"ל:

'ואולם ח' אָנִי וַיִּמָּלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ', אלו ישראל שנקראו  
כבוד ה' שנאמר (ישעיה מג, ז) 'כָּל הַנִּקְרָא בְשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרִאֲתִיו'.  
מיכן שנגזרה גזרה על ישראל שיהו גולים בין אומות העולם, וכן  
אמר דוד (תהלים קו, כו) 'וַיֵּשְׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר וגו'.

ד"א 'ואולם ח' אָנִי וַיִּמָּלֵא כְבוֹד ה' וגו'. כי מתוך שישראל חוטאין  
לפני ואני סולח להם ימלא כבוד ה' את כל הארץ שיהו אומות  
העולם אומרין (שם קמד, טו) 'אֲשֶׁרִי הָעָם שְׂכָכָה לוֹ אֲשֶׁרִי הָעָם שֶׁה'  
אֱלֹהֵיו' (פסיקתא זוטרותא שלח, קז).

לדעת המלבי"ם והנצי"ב כך פירושם של דברים. עם ישראל הוא שלוחו  
של הבורא להיות במרכז האנושות ולהיות לאור עולם. מרכז זה מקומו  
בירושלים, וכמו שיהיה לעתיד לבוא:

(ב) ... נְכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֵאשׁ הַהָרִים וַיִּשְׂא מִגְּבְעוֹת וַיִּנְהָרוּ אֵלָיו  
כָּל הַגּוֹיִם: (ג) וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וַאֲמָרוּ לִכּוּ וַנַּעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל  
בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּהְיֶנוּ מִדְּרָכָיו וַנִּלְכֶּה בְּאֶרְצֵהֶם כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה  
וַדְּבַר ה' מִירוּשָׁלַם (ישעיהו ב, א-ג).

ברם כשחטאו ישראל במדבר - "וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֲמֻדָּה" (תהילים קו, כד) - התגלה  
יחס של הסתייגות כלפי ארץ ישראל, וע"כ השתנתה התכנית האלקית. עם  
ישראל ימשיך לעמוד במרכז העולם, אך ההשפעה של ישראל על האנושות





לא תצא מעתה מהמרכז שבירושלים, אלא דרך הפיזור שבגלות. "שמזה שנגזר פיזור ישראל בכל הארצות, נגלה באמת כבוד ה' ע"י ישראל, ומזה יצא שחלפו עבודת אלילים, עד שיגיע שכליל יחלופו ויעברו ונגלה כבוד ה' בכל הארץ" (העמק דבר, במדבר יד כא. וע"ש במלבי"ם תורה אור).

וכך פירושו של מקרא: "וימלא כבוד ה'" - אלו ישראל, "את כל הארץ", כלומר, ישראל, הנקראים "כבוד ה'" ימלאו את כל הארץ ע"י פיזורם בכל מקום, וכך הם יפיצו בין אומות העולם את עקרונות היהדות וישפיעו עליהן. ועוד הוסיפו בפסיקתא, "דבר אחר, וימלא כבוד ה' את כל הארץ, כי מתוך שישראל חוטאים לפני ואני סולח להם, ימלא כבוד ה' את כל הארץ, שיהו אומה"ע אומרים, אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' אלוקיו". כלומר, ע"י שישראל חוטאים ונענשים, ולבסוף ה' סולח להם ומחזירם למעמדם הראשון, יבואו האומות להכרה בהשגחה האלוקית ובמעמדם האלוקי של ישראל כעם הנבחר, העומד במרכז האנושות.

וכך ע"י שהותם של ישראל בכל ארצות תבל, וע"י פרסום התנ"ך בכל העולם, מקרבים ישראל את גאולת האנושות (התנ"ך תורגם לאלפי שפות, ואין ספר בעולם שנדפס בכ"כ הרבה אקסמפלרים כמו התנ"ך. מאז הומצא הדפוס נדפס התנ"ך במיליארדי עותקים).

לאחר שבמידה מרובה השיגה הגלות את יעודה - "סוף סוף זיככה מיליוני לבבות להפיח רוח חדשה בגוים ובממלכות, הפיגה הרבה את רשעת האדם האלילי" (אורות, עמ' קט), מעתה ניתן לדאוג לחילול השם, ולהחזיר את ישראל לארצו, לקדש שם השם בעצם החזרה, ולהמשיך את פעולת התיקון בארץ ישראל - "וזרקתי עליכם מים טהורים וכו'".

## תבוא הישועה מכל מקום

על השאלה מדוע מופיעה הגאולה בצורה כ"כ מסובכת, ודווקא ע"י אנשים שאינם שומרי מצוות, הפועלים לכאורה ממניעים חומריים ולאומיים, ענה הרב קוק במאמר "ענן התורה והגאולה". הרב דן שם בשאלה, מדוע ההופעה האלוקית הגדולה ביותר צריכה להתגלות דרך ענן וערפל - "הַגֵּה אֶנְכִי בָּא אֱלֹיךָ בְּעַב הָעָנָן בְּעָבוֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עֲמֹךָ וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינוּ

לְעוֹלָם" (שמות יט, ט). והרי כתב הרמב"ם שגילוי אלוקי זה הוא יסוד האמונה, ולא הניסים הגלויים (הל' יסודי התורה פ"ח ה"א), מדוע א"כ ההופעה הגדולה ביותר תבוא בצורה מטושטשת, ולא בצורה גלויה וברורה.

תשובתו של הרב קוק זצ"ל, שיש הבדל בין האור המוחשי, שאנו משתמשים בו, לאור האלוקי. האור המוחשי הוא מוגבל, וכפי אותה המידה שאנו חושפים את האורה, כך חולפים המחשכים. כאשר המקום אינו מואר דיו, אנו מגבירים את עצמת האור. אך שונה הוא האור האלקי, שעצמתו כ"כ גדולה, שאין העין האנושית והשכל המוגבל מסוגל להסתכל וליהנות מזהירו. "ומתוך כך האנושיות המטומטמת בורחת מלפני ה' כעטלף הבורח מאור השמש". וע"כ "רק הפעולה של העלמת האורה במידה ידועה, העטפתה וצמצומה וסתרה, הן הן גילוייה". משום כך דווקא עב הענן והערפל, הם המסייעים לקליטת האור הגדול. דווקא הסתרתו מביאה לגילויו.

וכך גם התגלות אורו של משיח. הוא מופיע דווקא מתוך מחשכים, מתוך מעשים מכוערים כמו גילוי עריות וממזרות.

דרש רבא מאי דכתיב (תהלים מ, ח) 'אֶזְאָמְרָתִי הִנֵּה בָאתִי בְּמִגְלַת סִפָּר כְּתוּב עָלַי'. אמר דוד אני אמרתי עתה באתי, ולא ידעתי שבמגילת ספר כתוב עלי. התם כתיב (בראשית יט, טו) 'וְאֵת שְׁתֵּי בְנוֹתָי הַנִּמְצָאֹת, הַכֹּא כְּתִיב (תהלים פט, כא) 'מִצָּאֵת יְדוּד עֲבָדִי' (יבמות עז ע"א).

הניצוץ הראשון של משיח בן דוד מתגלה דווקא ע"י מעשה של גילוי עריות. בהמשך נולד פרץ, ע"י יהודה ותמר, ושוב בצורה לא ראויה, על אם הדרך. וכך במפגש של רות ובוועז בלילה בגורן, ולבסוף במעשה דוד ובת שבע. "מוֹזֵר הָיִיתִי לְאֶחָי" אמר דוד (תהלים סט, ט).

וכך גם ביסוד הבית השני שנבנה ע"י כורש, "גם בו אור משיח מתנוצץ במסתרים - "פֶּה אָמַר ה' לְמַשִּׁיחוֹ לְכוּרֶשׁ... וְאֶקְרָא לְךָ בְּשֵׁמְךָ אֶכְנֹד וְלֹא יִדְעֻתָּנִי" (ישעיהו מה, א-ד). ובימינו אלה אין שום ספק שעוד הפעם אורו של משיח אור של גאולה בבחינת תעלומה מופיע ומתנוצץ לפנינו, ומרוב הזהר המעולף בעיקרו בעובי חושך, עד כדי הסתרה נוראה... יבינו וידעו כי

מעב הענן המסתיר את האור האלוקי, תצא אורה... וכי 'הנני בא אליך בעב הענן', במסתרים, במעשים אשר מבין הקרואים לעמוד בראשם ולעשותם, ישנם כאלה שאינם יודעים כלל את ערכם ואת מהותם, ביחס לתפקידם ההשגחיי העליון, הם הנקראים בשמם ולא ידעו מיהו הקורא אותם, וכמו אצל כורש הנוכרי מתקיים גם בהם "אַאֲזַרְךָ וְלֹא יִדְעָתָנִי" (שם שם, ה). אבל הסוף של ההסתרה הנוראה הזאת, תהיה ההופעה היותר אדירה והיותר נצחית: "בְּעֶבֹר יִשְׁמַע הָעַם בְּדַבְרֵי עַמְךָ וְגַם בְּךָ יֶאֱמִינוּ לְעוֹלָם" (שמות יט, ט).

ומאופל וממסתור, עיני עורים תראינה באור חדש אשר יופיע על ציון ועל מקראיה במהרה בימינו אמן (התר תרצ"ד, גליון כא, שנה יד. ובמאמרי הראי"ה ח"א שבועות עמ' 170).

וכך פירש גם תלמידו המובהק, הרב חרל"פ זצ"ל, את המקרא "וְנֹאֲשִׁים דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֵל יְדֵי כְּפִיתֶיךָ לְנִטְעַ שְׁמִים וְלִיסַד אֶרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עֲמִי אֶתָּה" (ישעיה נא, טז). שכאשר מגיע הזמן לאמר לציון עמי אתה, יש צורך להסתרה, "כי הגאולה מצד תוקף נוראות הבהקת אורה, אין העולם כדאי לקבלה", ובשביל כך יש צורך להסתירה, והיא תבוא דווקא דרך הצל. "בצל ידי כסיתוך... ולאמר לציון עמי אתה". ומאריך שם להראות שכל הגאולות היו בדרך זו של הסתרה, דרך העמים, ולא בדרך גלויה ובצורה קדושה (מעייני הישועה, החל מעמ' קב).

בספר 'מגיד מישרים', שבו רשם ר' יוסף קארו, בעל ה'בית יוסף', דברים שגילו לו מן השמים, מובא שמישיח יבוא דווקא מרות, משום שכך יש לו תוקף להתגבר על ה'סטרא אחרא'.

לדוגמא נזכיר דברי בעל 'אם הבנים שמחה' שהמחיש את הדברים:

והנה אם ההתחלה של הבניין היה נעשה תיכף מאנשים חרדים ויראי ה', והיה נגלה לעיני כל כי יבנה שם עיר ה', וניקח לדמיון, אם היו הראשונים בתנועה של הבנין לבנות ולהפריא את הארץ כמו רבותינו מבלז, משינאוא, מגור וממונקאטש ומשאר צדיקי הדור, וכי אפשר היה להתגנב ממידת הדין מצד הסט"א שבאנו לעשות להם קץ ותכלה, לשבור כוחם לעולם ועד? הלא בודאי הייתה מידת הדין וכל הסט"א יודעים ומבינים מה שרוצים לעשות

צדיקים אלו בתנועה זו של בנין הארץ, ותיכף הייתה עולה מידת הדין לקטרג וכו'.

ע"כ מעצה עמוקה של גדול העצה יעץ והעלה... איש אשר לא ידע מהיהדות מימינו ומשמאלו... וכשראו מידת הדין כל התנועה הזאת, ממי יוצאת ומי המסייעים ומי המה הבונים, לא הייתה כל חרדה מפניהם כלל, בחושבם כי המה מכת דילם ולנו הם ולא לצרינו... על כן נבחר לזה אנשים כמו אלה, והכל הוא ממפלאות תמים דעים" (אם הבנים שמחה, עמ' קנה).

למעשה, גם לאחר כל נסיונות ההתנערות של מנהיגי הישוב בזמנו, מלשייך לעצמם סממנים רוחניים-דתיים, נשארו המוסלמים בהנהגת המופתי באמונתם, שהעליות שבשנים האחרונות והמגמה לחזרה לארץ ישראל אינה אלא למטרה אחת, והיא - בנין בית המקדש השלישי. וכך אמר המופתי בעדותו בועדת פיל:

על אף כל המודעות המשקיטות בעניין זה (של מנהיגי הישוב והסוכנות, שהכחישו שיש להם כוונה לבנות את בהמ"ק), אין המוסלמים יכולים להטיל ספק בהודעות ובביטויים הנוראים, המופיעים בחיבורים יהודיים מקובלים בצבור, וגם במקרים שונים מפי מנהיגים ומוסדות מוסמכים שלהם... הם מראים כי היהודים שואפים להקים מחדש את מקדש המלך שלמה (יהודה עציון, עלילות המופתי והדוקטור, עמ' 25).

נקל לתאר מה היה קורה אילו המנהיגים היו יראי שמים ולא היו מסתירים את כוונותיהם לחידוש המקדש במרומי הר הבית. וע"כ הוסתר הדבר עד שתוכשר הקרקע לבנינו. כאשר המיישבים והבונים את הארץ ומנהיגי הצבור מדברים על הצדדים הלאומיים של השאיפה להקמת מדינה, אין הדבר מפחיד כ"כ, משום שהאידיאולוגיה הלאומית הייתה מאוד מקובלת לאחר מלחמת העולם הראשונה. וע"כ הסכימו האומות להעניק מדינה לאומית ליהודים כפי שניתן לכל העמים האחרים.

הגמ' בחולין (סג ע"א) אומרת, שהעוף הטמא הנקרא בתורה רחם (ויקרא יא, יח), באמת שרקק שמו, ונקרא רחם, משום שבואו מבשר שרחמים

באים לעולם. (היינו מטר - רש"י). ומוסיפה הגמ' "והוא דיתיב אמידי ועביד שרקק. וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק, אתא משיחא, שנא' "אַשְׁרֵךְהָ לְהֵם וְאַקְבָּצִים" (זכריה י, ח).

וזו פליאה גדולה, מדוע מבשר הגאולה צריך להיות עוף טמא, ומדוע דווקא ע"י שריקה? ואמר על כך הרב צבי יהודה זצ"ל שבאחרית הימים יתגלו דברים גדולים ונוראים בצורה כזו, ועלינו ללכת בעקבות קורא הדורות מראש, ולהאמין שגם כשהגאולה מופיעה ע"י עופות טמאים, ובסדרים שאנו היינו מסדרים אותם לפי דעתנו בצורה שונה, ומ"מ יד ה' עושה כל זאת, וע"כ קיבוץ גלויות ומשיח באים ע"י שריקה, שהשריקה מורה היפך הסדר, שכן אבג"ד הוא הסדר הראוי, ותשר"ק הוא היפך הסדר הראוי. וע"כ סדר הגאולה לע"ל יהיה ע"י שריקה ולא ע"י הסדר הרגיל שהיינו מצפים לו.

כדומה לזה מצינו בדברי הטור (או"ח, סימן רפז), וז"ל: "תכנת שבת נוהגים לומר במוסף, ומיוסדת על אלפא ביתא של תשר"ק, ע"ש הגאולה, דכתיב "אַשְׁרֵךְהָ לְהֵם וְאַקְבָּצִים". והוסיף הבית יוסף שם: "הגאולה עתידה להיות בזכות השבת, שנאמר 'לְסַרְיָסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבָּתוֹתַי' (ישעיה נז, ד), וכתיב 'וְהִבְיֵאוֹתֵים אֶל הַר קְדְשִׁי' (שם שם, ז), וע"כ מזכירים בשבת את השריקה.

וכך ביאר הרב פשר המעבר החריף בדברי הנביא ישעיהו, שהחל בפרק מה:

(א) כֹּה אָמַר ה' לְמַשִּׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ ... (ב) אָנִי לְפָנֶיךָ אֵלֶךְ וְהִדְוִירִים (אושר) אֲיַשֶּׁר ... לְמַעַן תִּדְעַ כִּי אָנִי ה' הַקּוֹרֵא בְּשֵׁמֶךָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל : (ד) לְמַעַן עֲבָדֵי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירֵי נְאֻקָּא לְךָ בְּשֵׁמֶךָ אַכְנֹךְ וְלֹא יִדְעֻתָנִי : ... (ו) לְמַעַן יִדְעוּ מִמְזִרְחַ שְׁמֶשׁ וּמִמְעַרְבָּה כִּי אֶפֶס בְּלַעֲדֵי אָנִי ה' וְאֵין עוֹד :

ומיד אחרי דברים אלו, עובר לנושא לגמרי אחר לכאורה:

(ט) הוּי רַב אֶת יַצְרוֹ חֲרָשׁ אֶת חֲרָשֵׁי אֲדָמָה הֵיאֵמַר הַמֶּר לִיצְרוֹ מַה תַּעֲשֶׂה וּפְעֻלָּךְ אֵין יָדִים לוֹ : ס (י) הוּי אֵמַר לְאָב מַה תּוֹלִיד וְלֹאשָׁה מַה תַּחֲלִינִן : ס (יא) כֹּה אָמַר ה' קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְיַצְרוֹ הָאֲתִיוֹת שְׁאֵלוֹנֵי עַל בְּנֵי וְעַל פְּעַל יְדֵי תַצְנֵנִי :

והסביר הרב צב"י זצ"ל, שלאחר ששמעו ישראל על "משיחו כורש", העלו את הטענה, כיצד יתכן שהגאולה תבוא דרך אנשים שאינם כשרים, ועל כך באה התשובה "הַיֵּאמֵר חֲמֹר לְיִצְרוֹ מֶה תַּעֲשֶׂה?" "אתם תלמדו אותי איך להביא גאולה לעולם?" (שמעתי מפיו).

וזו הוראה לדורות, שרבש"ע לא התחייב מראש להביא את הגאולה בדרך הנראית לנו כנכונה. וכבר עמדו על כך חז"ל עה"פ "דוּדֵי שְׁלַח יָדוּ מִן הַחֹר" (שה"ש ה, ד). "וכי מה טיבו של חור זה, להיות מגדל שרצים (ולמה נקט משל בזוי כזה, ומדוע שולח הקב"ה את ידו לקראת רעייתו דרך חור כזה?) אלא, כך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה. רבש"ע, כל ניסים שעשית לי ע"י כורש, וכי לא היה מוטב לעשותן לי ע"י דניאל וע"י אדם צדיק? ואף על פי כן "וּמְעִי הָמוּ עָלַי" (שהש"ר, שם).

## הגאולה בתקופתנו

כאגרתו המפורסמת של הרב קוק לרידב"ז, בעניין הסגולה והבחירה, איפיון הרב את התקופה שלנו.

השי"ת הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח הבחירה מתגבר וכח הסגולה עומד במצב העלם ואינו ניכר, ולפעמים כח הסגולה מתגבר, וכח הבחירה עומד במצב הנעלם.

וכל עיקרה של ברית אבות, שאינו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות אבות, הוא בא מצד כח הסגולה, ובעקבותיה דמשיחא מתגבר ביותר כח הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה". כלומר, לא מצד הבחירה, שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות (אג"ר ח"ב תקנ"ה, עמ' קפג).

אי אפשר להסתכל על תקופתנו כפי המבט שהיה בדורות קודמים. בעבר היו חישובים המתאימים לתקופה בה שלטה מארת הגלות.



(סו) ... וְנָתַן ה' לָךְ שָׁם לֵב רַגֵּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וַדְּאָבוֹן נְפֹשׁ: (סו) וְהָיוּ  
 חֲפִידָה וְתִלְאִים לָךְ מִנְגֵד וּפְחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא תֵאָמֵן בְּחִפְיָךְ: (זו)  
 בְּבִקְרָתְךָ תֵאָמֵר מִי יִתֵּן עָרֶב וּבְעֶרְבֵךְ תֵאָמֵר מִי יִתֵּן בִּקְרָתְךָ לְבָבְךָ  
 אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמְרָאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאָה: (דברים כח, סה-זו).

”לב רגז” - ”תמיד בכעס. תמיד תירא מפני אסון חדש, מפני העתיד. תמיד  
 תחשוש שיינטל הבסיס לקיומך. תמיד תתגעגע למה שהיה ותבקש שהעבר  
 ישוב” (ראה פירושי הרב הירש והנצי”ב שם).

הפחד הזה כלל חוגים שונים ביהדות העולם, ושיקת את מחשבתם. לא  
 האמינו שניתן לשנות את מצבו של העם היהודי. ריפורמים וחרדים,  
 משכילים ולאומיים, הביעו את חרדתם מהצפייה לשינוי. את הרצל חשבו  
 לחולה נפש. כשסיפר לידיד על רעיונותיו, סיפר הלה:

הגעתי ללא כל היסוס למסקנה: האיש חולה. דעתו נתבלעה!  
 חיבקתי אותו בזרועותי ואמרתי לו: תקשיב לי היטיב, ידידי. אתה  
 חולה, לקית בהתמוטטות עצבים... עליך לקבל טיפול”. אחד  
 מעוזריו של הרצל נזכר שבאותה תקופה, כל מי שתמך בהקמת  
 מדינה יהודית וראה בה אפשרות בת-מימוש נחשב למשוגע, חד  
 וחלק, לא במובן הביזארי, של צפור מוזרה למשל, אלא במובן  
 הרפואי ממש - חולה נפש דמנטי (הרצל - קריאה חדשה, ד”ר וייס, עמ’ 21).

בהונגריה מתרחש דבר שלא יאומן: הליברלים והאורתודוקסים, שני  
 מחנות של אויבים מושבעים, מתלכדים יחד לבטל את תוכניותיו של  
 הרצל. רבה הראשי של הקהילה הליברלית כתב:

הציונות הפוליטית הרוצה להקים בארץ ישראל מדינה יהודית  
 חדשה, היא לפי דעתי שייגעון רוחני מסוכן... התנועה הציונית,  
 הרוצה להפוך את היהדות מכת דתית לאומה, לא תצליח בהונגריה  
 לעולם. אנו הננו הונגרים בני הדת היהודית.  
 לאומיות יהודית אינה קיימת. בזה תמימים הם  
 כולם, מחדשים ואורתודוקסים.

ואכן החרה והחזיק אתריו מנהיגם של האורתודוקסים:

בנוגע להערכתם את התנועה הציונית, תמימי דעה הם

האורתודוקסים עם היהודים השייכים למחדשים. אנו מתנגדים לתנועה האווילית הזאת... ההונגרים בני הדת היהודית רוצים למצוא את אושרם בהונגריה. אין זה עולה על דעתם כלל להקים מדינה בארץ ישראל (שם, עמ' 28).

וכך הכריזו גם ראשי הקהילות ורבנים בלונדון, בפריז ובגרמניה. גם סופרים לאומיים חשובים הצטרפו למאבק ולזלזול נגד החלומות והצפיות להקמת מדינה יהודית. אפילו חיים נחמן ביאליק כתב מאמר חריף, עד שאחד העם, ממנתגדיו של הרצל, סירב לפרסמו. בין השאר ליגלג ביאליק על חלום המדינה היהודית:

אנשי פלאות המה כולם. מהם דבר לא ייפלא.

באצבע קטנה יעשו מדינה, ובבוהן ידם עולם מלא.

גם עתה אומרים - לא, מכריזים,

כבר הכל מוכן שם בוינה.

מקץ שני רגעים ודקים חמישה, ותהי למזל טוב מדינה (שם עמ' 130).

הפילוסוף היהודי הרמן כהן הגדיר את הרעיון הציוני כסילוף של המשיחיות היהודית האמיתית:

עלבון לפטריוטיות של היהודים המרגישים בבית, גם פוליטית וגם רגשית בתוך מולדתם.

הוא הפך למטיף נלהב ליחסים כמעט מיסטיים בין היהודים לבין התרבות הגרמנית.

בכל הקשור לחיים הרוחניים שלנו, אנחנו שואבים תחושה של שותפות דתית קרובה ביותר מן ההתאמה הקיימת בין המשיחיות היהודית ובין ההומניזם הגרמני. לפיכך, הרגשתנו כלפי גרמניה ועמה נטענת צביון של דבקות ממש, עד כדי כך שהיא נושאת חותם של אמירה כמעט דתית (שם עמ' 129-130).





והנה דברים של ראשי הקהילה היהודית בגרמניה, אחרי שהחלה החקיקה האנטי יהודית של הנאצים, ופורסמו בעלון הקהילה בפרנקפורט, אפרי'ל

: 33

בימים קשים אלו, כל אחד יכול להיות בטוח, שאנו משתדלים בכל כוחותינו להילחם עם שאר קהילות גרמניה, בעד שיויון אזרחי-מדיני ליהודי גרמניה, ולעזור לאלו שבמצוקה, ולהבטיח את קיום קהילתנו. דבר לא יוכל לגזור מאתנו את הקשר בין אלפי השנים למולדתנו הגרמנית. שום מצוקה וסכנה לא יוכלו להביא אותנו להתכחשות לאמונה שהורישו לנו אבותינו. יעידו בעדינו אבני העיר הזאת, שחייבת את שיגשוגה לא במעט להשיגי היהודים, שבה מעידים מוסדות רבים על אזרחות טובה של יהודים, והיחסים בין האזרחים היהודים ללא יהודים היו בה תמיד קרובים במיוחד. אל תתיאשו, סגרו את השורות. לא יברח יהודי בעל כבוד עצמי בימים כאלה. עזרו לנו לשמור על מורשת אבותינו (שואה וזכרון, ישראל גוטמן, עמ' 20)

גם בחצרות האדמורי"ם לא הייתה אחדות דעים. האדמו"ר מלובביץ', הרב שלום דב בער שניאורסון זצ"ל כתב:

העולה על רוחם (של הציונים) להתאסף ולהיקבץ בכוח עצמם, היו לא תהיה, וכל התוקף והעוז שלהם וריבוי התחבולות וההתאמצות לא יועילו ולא יצליחו נגד רצון ה', וכלבוש יחליפו ריבוי רעיונות והצעות, ועצת ה' היא תקום, והוא לבדו יאספנו ויקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ (שם עמ' 87).

וכן טען האדמו"ר הגה"ק בעל מנחת אליעזר זי"ע (האדמו"ר ממנוקאטש) בשנת תרפ"ט, כאשר היה הפוגרום בחברון:

אם היו (הציונים) אוהבים באמת את עם ישראל, היו מיד מבטלים כל ההריגות, אם יפרסמו שמוחלים על ההבטחה של בלפור, אשר הרגיזה את הערביים... (הכותל השבוי, תשע"א עמ' 28; הובא בספרו של הלל כהן 'תרפ"ט - שנת האפס בסכסוך היהודי-ערבי', עמ' 356).

לעומתו, מספר אחד מנכדי בעל החידושי הרי"ם, שבשבת הראשונה אחרי

שהניפו הפולנים את הדגל הלאומי שלהם לאות מרד, בשנת תרכ"ג, נכנס הרי"ם לבית מדרשו, וטרם נטל את הכוס לתוך ידיו, נאנח אנחה עמוקה ואמר:

חוששני פן חלילה יהא קטרוג בשמים על עם ישראל. אנו רואים איך אומה כפולנים מוסרת נפשה בשביל שחרורה ושחרור ארצה מיד זרים, ואנו - מה אנחנו עושים? (חסידות וציון, עמ' מח).

ואף ההגיון צורף למערכת ההתנגדות. בחוברת שפורסמה ע"י קבוצת רבנים בשם 'אור לישרים', נטען שהציונות לא תצליח להשיב את עם ישראל לארצו ולהקים שם מדינה, משום "שלא חפץ ה' לתת לנו יד ושם במדינה מיוחדת לנו עד אחרית הימים". והוסיפו "שהדבר הוא בגדר נמנע מכל צד בדרך הטבע" (עמ' 21). "היאמן כי תסכימנה הממשלות לתת לנו ניר בארץ הקדושה, לבעלי שכל בריא לא תוכל מדינה יהודית לבוא גם בחלום... דבר נמנע בדרך הטבע".

הרב יצחק זילבר זצ"ל מספר בספרו על שיחה שהייתה לו עם שני חבריו היהודים לספסל הלימודים באוניברסיטה ברוסיה בתקופת מלחמת העולם השנייה. הם קראו לו לחדר צדדי, אמרו לו שהם מכבדים אותו על היותו מדען מוכשר, אך מפתיע אותם כיצד זה משתלב אצלו עם הדת. הרי הדת מכילה דברי הבל, וכיצד הוא, כאיש מדע, מסוגל לתמוך בדברים כאלה. לשאלתו מה למשל, אמרו לו:

שמענו שבספרי היהודים כתוב שהיהודים לא יישארו לעולם בגלות. יבוא יום וה' יאסוף אותם ויביא אותם לארצם. והרי אלו הם דברי שטות, שהרי עד היום אפילו הכלבים אינם מושמדים כפי שעושים זאת ליהודים (בל נשכח שהדברים נאמרו בעיצומה של מלחמת העולם השנייה!). וכלל לא ברור אם יישארו היהודים בעוד שבעים-שמונים שנה, ואף אם יישארו, למי מהם יתנו לעזוב את רוסיה? לך?! לי?! ואף אם נדמיין לעצמנו כי סטאלין יודיע רשמית, ואף יחתום על כך, שהיהודים רשאים לעלות לפלסטינה - מי יסע? אני לא אסע. הוא (והצביע על חברו) לא יסע, שהרי אנו קומוניסטים עד לשד עצמותינו. כיצד איפוא יכול אדם נבון להאמין בדברים הללו? וכיצד אתה יכול לדגול בדת, הטוענת



טענות כ"כ לא ריאליות? (להשאר יהודי, עמ' 80).

בהמשך מספר הרב איך פגש בירושלים את בנו של אותו ספקן, שהגיע לארץ ומל את בנו. לבסוף הגיע לביקור הוא עצמו ונפגשו. ואז הרים ראש 'אגודת האפיקורסים הלוחמים' לשעבר, את ידיו את ידיו לשמים ואמר "יצחק, זה שאני ואתה נמצאים כאן - זה מאת ה'!"

דאגתי לו למזוזה ולתפילין, זמן מה לאחר מכן שלח הוא את נכדו, בן בתו, לישיבה לארץ. כאשר אני נזכר בבוז הגלוי בו התייחסו היהודים לעצמם, ובפרט בני הדור הצעיר, לשומרי המצוות, איני יכול שלא להתפעל מהשנוי שחל בתקופתנו לעומת התקופה ההיא (עמ' 82).

אפילו בן גוריון החולם והמגשים, לא העלה בדמיונו מציאות של למעלה מארבעה מליון יהודים בארץ ישראל, וכך אמר בישיבת ממשלה מיום י"ט טבת תש"ז:

אין זה מן הנמנע שגם תיפתח עליה מרוסיה. אינני אומר שזה יהיה מחר או מחרתיים. הדבר תלוי בהתפתחויות פוליטיות בגוש הסובייטי, אולי גם בסין... אבל אסור להוציא מכלל אפשרות שבשנים הקרובות נעמוד בפני עליה מרוסיה. אם תהיה עליה משם, זאת תהיה הגאולה הסופית של מדינת ישראל. עלינו להגיע לארבעה מיליון יהודים במדינת ישראל. זאת יכולה לתת יהדות רוסיה (הובא בספר 'ראש המוסד' של שבתי שביט, עמ' 239).

והנה הבלתי יאומן אכן התרחש. כבר לפני כמאה שנה כשהחלו יהודים מעטים לעלות לארץ ישראל, ראו בזה חכמי ישראל אות משמים שאכן פקד ה' את עמו. בספר שיבת ציון שנאספו בו דעות גדולי ישראל על עניין הגאולה, כתב האב"ד של סלבודקה:

ומי גבר חכם ולא יראה את הסייעתא דשמיא שהייתה לעניין הקדוש מאז החלו אחינו לעסוק בו, כי במשך זמן קצר נהיה לתל שכל הפיות פונות אליו, ונתאשר מטעם מלכות אדירה ותקיפה כממשלתנו י"ה... ברוך ה' שהראנו את כל זאת לעינינו בימינו... ומי בז ליום קטנות והיה ראשיתנו מצער וכו'. כן מאמינים אנחנו

על פי חז"ל הקדושים... פעולה גדולה ורבה הנוגעת לכלל אומה שלמה... מושגחת מאתו בהנהגה מיוחדת והשגחה פרטית... ולא מבלעדי רצון עליון חלילה נעשה כל מה שנעשה. רחמנא ליצלן מהאי דעתא לתלות כל זה במקרה ח"ו... (עמ' 23).

**וממה הייתה ההתפעלות הגדולה? כתב הרב מוהליבר זצ"ל:**

מידי דברי לא אוכל להתאפק מלדבר נגדה נא כל עמי: העוד לא תראו אצבע אלקים בכל אשר קרה לנו... ארבע עשרה קולוניות (מושבות) נתייסדו, ובם יעבדו יותר משלשת אלפים נפשות מאחינו... האם אין זה אות ומופת כי זכר ה' את עמו ואת ארצו... האם במקרה הייתה כל זאת? האם יש מי שימצא עוז בנפשו לאמר כי לא יד ה' הייתה בכל אלו? (שם, עמ' 21).

**הרב צבי יהודה זצ"ל קבע בדרך הפותח את ספרו 'לנתיבות ישראל', שתי פסיקאות מגדולי ישראל שבדור הקודם. האחד מר' יהושע טרונק מקוטנא, בספר ישועות מלכו יו"ד סי' סו שכתב:**

ואין ספק שהיא מצוה גדולה, כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה - ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה, הן באנשים פחותי ערך, הן בנינונים, הן בישרים בלבותם, קרוב לודאי שנתנוצץ רוח הגאולה".

**וכן דבריו של הגאון ר' אליהו גוטמכר מגרידיץ זצ"ל שכתב:**

ואצלי ברור שאם יקיימו ישראל, שיתחילו לעבוד אדמת הקדש בסך ק"ל משפחות, שתהיה התחלת הגאולה גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך.

**מאה ושלושים משפחות, שלשת אלפים נפשות, בזה כבר ראו גדולי ישראל מהלך אלקי של קיבוץ גלויות.**

מה נאמר ומה נדבר, כשזוכים אנו לראות כמחצית עם ישראל יושב בארצו, ונבואת הנביא יחזקאל מתגשמת - עם ישראל מתנער מעפרו, העצמות לוקטו אחת אל אחת, והוא שב לארצו, והיא מקבלת אותו בסבר פנים יפות, הופכת ממהפכת סדום ועמורה לארץ נושבת, ואין לך קץ מגולה מזה.

ומכאן לתשובה לדברי הרב מבריסק זצ"ל, שאמר: "אי אפשר ואף אסור לומר שהניסים נעשו למקימי המדינה שאינם מאמינים בה". אלו אינם ראויים שיעשו להם ניסים". על הקביעה שאין הקב"ה עושה ניסים לאלו שאינם מאמינים בו, כבר הזכרנו לעיל שהקב"ה נזף בשליש שחשב כן. "אל הקב"ה אתה מלמד קטגוריה על בני! הנך רואה בעיניך וכו'. מה עלתה לו? ויִרְמָסְהוּ הָעַם בְּשֵׁעַר נִימְת'".

ביטוי חריף במיוחד מצאנו בדברי הגר"א בפירושו לתיקוני זהר: "השי"ת שונא המקטרגים על בניו, אף הקדושים, כמש"כ (ישעיהו, ו, ו) 'וְכִידוֹ רִצְפָּה' (תיקון' תיקון כ"א דף נז ע"ב). כתב ע"ז הרצב"י זצ"ל: "ויש לזה המשך, 'ואף הקדושים', שקדושתם אינה מועילה להם בעניין זה, שבכל זאת הם שנואים. ואמר זה על הפסוק 'וְאֵת עֲשׂוֹ שְׂנֵאתִי' (מלאכי א, ג). נורא ואיום! השנאה למקטרגים נפגשת עם השנאה לעשו! (שיחות הרב צבי יהודה בראשית עמ' 241).

אך על הגדרתו ש"מקימי המדינה אינם מאמינים בה", מצאנו דעה שונה. הכל יודעים שבכתבי מרן הרב קוק זצ"ל יש הסתכלות שונה לגמרי על מעמדם של אלו שאינם שומרי מצוות בימינו, אך הפעם נזכיר את דעתו של אחד מגדולי ישראל בדור הקודם, הרב יששכר שלמה טייכטל הי"ד, בעל הספר 'אם הבנים שמחה', משום שאף הוא החזיק בתחילה בדעתו של הרב מבריסק, בהיותו תלמידו של האדמו"ר ממונקאטש, בעל 'מנחת אליעזר', הרב חיים אלעזר שפירא זצ"ל, שהיה מהמתנגדים החריפים למפעל הציוני. כשפרצו מאורעות השואה, חישב הרב טייכטל את דרכו מחדש, וכך העיד על עצמו:

ואודה על האמת, ואזכיר חטאי, שגם בעיני היה לנמאס המפעל הזה של בניין הארץ... ורק אחרי שלקינו בגלות החל הזה, עיינתי בהלכה זו, והאיר ה' עיני שטעות הייתה בידי וביד אשר התנגדו לזה. ואני מודה ואומר, כמו דמצינו בש"ס (עירובין קד ע"א) שהודו ואמרו: דברים שאמרתי לכם טעות היו בידי. ומוזים דרבנן היינו שבחייה... ואין אני מבטל דעתי, דעת תורה, משום גדול או רבי בזמנינו, רק אם יתווכח עמי בדרך משא ומתן של תורה, בראיות מדברי חז"ל - אז אודה על דבריו אם יצדקו, אבל לא בסברות

כרסיות לחוד (אם הבנים שמחה, עמ' כו).

והוכיח מדברי חז"ל, "שהחיוב על כל בר ישראל להתבונן על מצב העם הישראלי בשנים אלו אשר נשפל ונגדע כל קרן ישראל"... והביא מדברי בעל ה'יערות דבש', ר' יונתן אייבשיץ, שחיוב מוטל על המנהיגים לחשוב טובות על כלל ישראל, ושכל הצרות באות על ישראל מחמת מנהיגים לא טובים.

מן הראוי להזכיר בזה את דברי הרב חרל"פ זצ"ל, שאף הוא יצא נגד המדברים חובה על ישראל:

ישועת ישראל תלויה ברצון ישרי לב, ללמד זכות על ישראל, שבין אם מכוונים אל האמת בלימוד זכותם ובין אם אינם מכוונים אל האמת, עכ"פ מגלים הם בזה את רצונם הפנימי בהצלחתם ורוממותם של ישראל, ומזה באה הישועה. אולם בזמן שישרי הלב שוכחים את החובה הזאת, וגם בפנימיותם רואים הם חובה על כולם, ולא עוד אלא שתמיד מדברים הם על הפלגת החוב של ישראל, הרי בזה הם מגלים את אי רצונם בישועתם האמיתית, וזה עצמו גורם שהדרך לגילוי הרצון בישועתם של ישראל תבוא ותתגלה ע"י דרכים עקלקלות, ברפיון התורה והמצוות, וזה סוד החוצפה המתגברת וקרירות הדעת שמתרבה בעקבתא דמשיחא... ידעו נא זאת ישרי הלב, שאם רצונם שדקדוקי הדינים וכל מנהגי ישראל יישארו אצלם בכל החומר והחמימות שהיה מקודם, עליהם להרחיק מפנימיותם כל חוב וכעס על שום אחד מישראל, ויציירו במחשבתם כאילו כל ישראל זכאים הם ועובדים את ה' בקדושה וטהרה, ובזה יתחזק קיום התורה ותשועת ישראל תבוא במהרה (מעייני הישועה, עמ' רכח).

עוד כתב ב'אם הבנים שמחה', "שכל המכות שלקינו הוא רק לעודד אותנו לשוב אל ארצנו הקדושה" (שם, עמ' לג). ר"ל, אין אנו שבים לארץ ישראל מפני הצו של פיקוח נפש, אלא משום שחובה להאזין לקול ה' הדובר אלינו דרך הצרות הבאות עלינו.

ועתה בזמנינו שנעשתה התעוררות לשוב אל ארץ אבותינו, וגם חזרו בפועל, ועושים מעשה בבניין הארץ, בודאי נתקיים בזה



נבואת הושע "אַחַר יָשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת  
 דָּוִד מֶלְכָּם" (הושע ג, ה).

ואף שאין התנהגותם מורה על בקשת מלכות שמים, זה מצד השפעת  
 האומות עליהם:

אבל הנפש הישראלית, זרע אברהם יצחק ויעקב, המה טהורים  
 בפנימיותם, ומשתוקקים לחזור למקורם, אלא שאינם יודעים את  
 הדרך לשוב אל הטהרה, מפני שהורגלו בגידול הגויים... ומצוה  
 לאהוב אותם. ע"כ בודאי אינם נמאסים בעיני הקב"ה. וע' במדרש  
 (ילק"ש איכה, רמז תתרח) שאמר על הפסוק "בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל  
 אֲדָמָתָם וַיִּטְמְאוּ אוֹתָהּ" (יחזקאל לו, ז), אמר הקב"ה: 'הלואי יהוה  
 בני עמי בארץ ישראל, אף על פי שמטמאים אותה'... וזה מלבד  
 שמחבבין את הארץ ואינם רוצים בארץ אחרת אלא בארץ אבותינו,  
 ומוסרים נפשם עליה, כידוע דכמה וכמה מתו עבור הארץ, כמו  
 ששמענו בזמן הפרעות של הערבים, וכמה מן בני ישראל שעמדו  
 לנגדם ומתו על ידיהם, אמרו קודם יציאת נשמתם בזה"ל: "אין  
 דבר טוב מלמות בעד ארצנו"... הכי יש ספק שבני עולם הבא  
 המה?! והכי לא עדות ברורה דאע"ג דאיהו לא חזי, אבל נפשם,  
 נפש ישראלית שבקרבם חזי, ומשתוקקת לחזור למקורה"?! (שם).  
 עמ' קיא-קיב).

לדבריו, אי אפשר לכנות אנשים שמוסרים נפשם על הגנת העם והארץ  
 "אינם מאמינים בה".

ועוד הביא שם מדברי ר' יונתן אייבשיץ בספרו 'אהבת יונתן', "שזה גופה  
 שאנו חוזרים לארץ ישראל, זה גופה לתשובה תחשב, וזה עיקר התשובה".

וכבר מפורסמים בזה דברי הרב קוק זצ"ל שדייק מהפסוקים שבפרשת  
 התשובה, שהתחילה בביטוי "וְיָשְׁבֶתָ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ל, ב), וסיימה "כִּי  
 תָשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם שם, י). תשובה עד ה' - משמעותה תשובה מיראה,  
 שלא לשמה, עד, ולא עד בכלל, ואילו "תשובה אל ה'" היא תשובה מאהבה  
 ולשמה. השלב הראשון של התשובה היא במוצהר שלא לשמה, עליה  
 לארץ מחישובים שונים של הצלה מהצרות, חישובים לאומיים וכדו', אך  
 בפנימיות העניין היא נובעת מרצון פנימי לשוב אל ה' מתוך הכרה שאי

אפשר להתקרב אל ה' אלא בארץ ישראל. "התעוררות חפצה של האומה בכללה, לשוב אל ארצה, אל מהותה, אל רוחה ואל תכונתה, באמת אור של תשובה יש בה. באמת הדבר מתבטא בכירור גמור בכיטויה של תורה, וישבת עד ה' אלקיך' - 'כי תשוב אל ה'" (אורות התשובה פי"ז).

נמצא שבזה מקיימים כל הני שנטו מדרכי התורה והמצוות בעוה"ר את התשובה, שמצפה השי"ת לתשובה כחודה של מחט, שעכ"פ תחשב חזרתם לארץ ישראל לתשובה כחודה של מחט, ואח"כ יפתח את ליבם בפתח גדול, ויטה את ליבם אליו לאהבה אותו ולעבדו בכל לבבם, וזה ברור ואמת בעז"ה, ובודאי שיקיים בהם מצוה גוררת מצוה, שה' יעיר את ליבם לאהבתו וליראתו (אם הבנים שמחה, עמ' קי).

ולא זו בלבד שמעשיהם נחשבים לתשובה, אלא עוד הגדיל את מעשיהם על מעשי הצדיקים.

ולא עוד, אלא נראה לי דהאיש הפשוט הזה הבונה את הארץ בלי שום כוונה לשמים, רק לטובתו, עושה בזה תיקון גדול בעולמות העליונים, ממה שעושה איזה צדיק, יהיה אפי' הגדול שבצדיקים, עם תיקון חצות שלו... שבודאי לא הגיע לתיקון שגורם האיש הפשוט במעשי ידיו, במה שנבנה בפועל, אף בלי שום כוונה לשמים (נח-נט).

אמנם יש מקורות לכך שאין הקב"ה עושה נס לרשעים (ראה למשל עבודה זרה יח עא, שר"מ בדק בזה את אחות אשתו, אם ראויה שיארע לה נס. וכן בגיטין מה ע"א, ובתשו' הרשב"א שהבאנו לעיל) אלא שדבר זה אמנם נכון בחשבון פרטי, לאדם מסוים, או אפילו לצבור בתקופה רגילה, אך לא כשמדובר בכלל ישראל, ולא בזמן שהגלות הגיעה לקיצה, בזמן שחילול השם מגיע לשיאו, והגיע זמן גאולה בעתה, וכדברי ה'אור החיים' הקדוש (ויקרא כ"ה כ"ח):

ואומרם ואם לא מצאה ידו די השיב. פירוש אם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד, ורבו חובותיהם למעלה ראש, ואפס בהם כח הסבל, 'והיה ממכרו עד שנת היובל' שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה, ואז 'ויצא ביובל ושב לאחוזתו' כי קץ הגלות



ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו.

וכ"כ הרמב"ן בפירושו עה"פ "אֲשֶׁבִּיתָהּ מְאֹנֵשׁ זָכָרִים" (דברים לב, כו):

גלותינו בין העמים, אנחנו יהודה ובנימין, שאין לנו זכר בעמים, ולא נחשב לעם ואומה כלל. והנה יאמר הכתוב כי היה במידת הדין להיותנו כן בגלות לעולם, לולי כעס אויב, ויורנו זה כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות, ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו הגדול ית', כעניין שאמר ביחזקאל 'וְקִבַצְתָּ אֶתְכֶם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נִפְצַתֶם בָּם וְנִקְדַּשְׁתִּי בְכֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם... וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' בְּעֲשׂוֹתֵי אֶתְכֶם לְמַעַן שְׁמִי לֹא כִדְרָכֵיכֶם הֲרָעִים וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל' (יחזקאל כ מא-מד). וכן נאמר עוד 'וְאַעֲשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְגו' (שם שם, ט).

רבש"ע הודיע מראש, שיבוא יום שכביכול 'תפקע סבלנותו', שלא ימשיך לסבול עוד את המצב הגורם לחילול השם. "לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדושי אשר חללתם בגוים... ויזעו הגוים כי אני ה' ואם אדני ה' בהקדושי בכם לעיניהם". במצב זה אין טעם לחפש זכויות שיצדיקו את הגאולה ואת הניסים, שהרי לא עם ישראל עומד להיגאל, אלא רבש"ע עצמו - "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה". "וְאֶלְךָ גַּם עָלָה", "כשאהיה מעלה אותך, אז ע"י עלייתך יתפרסם גם שמי בכל הגוים, ויהיה עלייה לכבודי" (בית הלוי הנ"ל).

אמר ר"ע, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו. "מִפְּנֵי עַמָּךְ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאֵלֶּהֶיוּ" (שמו"ב ז, כג). כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה - עצמך פדית (מכילתא פ' יד).

אמר ר' אבהו, זה אחד מן המקראות הקשות, שישועתן של ישראל ישועתו של הקב"ה. "הִנֵּה מִלְכָּךְ יָבֹא לָךְ צָדִיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא" (זכריה ט, ט). צדיק ומושיע אין כתיב כאן, אלא 'צדיק ונושע'. שלך ושלנו הגאולה (ילק"ש זכריה, תקעז).

בתקופה זאת משתנה המצב הנפשי של העם בגלות, ותחת מורך הלב באה גבורה, כמש"כ בעל 'השילוח' עה"פ "נִיֶּסְעוּ מִחֲרָדָה וַיִּחַנּוּ בְּמִקְהֶלֶת" (במדבר לג, כה): "היינו בעת שהשי"ת יחפוץ לקבץ אותנו - אז יתן תקיפות

בלב שלא יחרדו", שכשמגיע זמן הגאולה, מסיר רבש"ע את חרדות הגלות מאתנו, ובכך אנחנו יכולים לפעול". וכ"כ בעל ה'אור שמח', שמאז הכרות בלפור "סר פחד השבועות" (התקופה הגדולה, עמ' קנה). וכ"כ רבי צדוק הכהן מלובלין עה"פ "נְהוּא לֹא תִצְלַח" (במדבר יד, מא) :

והיינו שהפעם לא יצליח, אך יש פעם אחרת, בעקבתא דמשיחא, שחוצפא יסגי (סוטה מט ע"ב), שאז כן יצליח, והוא זמננו זה (צדקת הצדיק, מו).

משיח יבוא כעני ורוכב על חמור, על בהמה שאין בא סימני טהרה כלל, אך בפנימיותו הוא קדוש בקדושת בכורה, וכשתגיע זמן הגאולה בעתה, היא תבוא "אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים חס וחלילה", כדברי ה'אור החיים' הנ"ל.

וכך כתב הרב קוק על ההבחנה בין הדורות :

אם יבוא אדם לחדש דברים עליונים בעסקי התשובה בזה"ז, ואז דברת קץ המגולה ואור הישועה הזרוחה לא יביט, לא יוכל לכווין שום דבר לאמיתתה של תורה אמת, כי כל זמן מאיר בתכונתו, ועצת ה' אשר יעץ להחל אור גאולה מעולפת במטמוני מסתרים, כמו שאנו רואים בעינינו, ומוקפת בהמון מגעים של עניי הדעת סובלי חליים רוחניים - ודאי לא יועילו כל חשבונות העולים בלב אדם שמחשבותיו הבל, נגד עצת ה' העליונה, אשר דיבר טוב על ישראל, לכוון אור גאולה ודרך חיים לשאר עמו וכו' (אגרות הראיה ח"ב, אגרת שעח).

משום כך אי אפשר להסתכל על דורנו באותו מבט שבחנו את הדורות הקודמים. אנו צועדים היום על מסלול אחר. כיום אנו רשאים להאמין שממהלכי גאולה זו אין חזרה. וכבר הזכרנו את בטחונו של הרב זצ"ל, שכשנגיע בארץ ישראל למספר ששים ריבוא, נהיה בטוחים שגאולה זו היא תחילת צמיחת קרן לבית יעקב, ושבה נהיה בטוחים שתהיה נאמנה על פי רוח ה' אשר עלינו.

על החשש של בנין הארץ ללא תשובה, וגאולה ללא אמונה, כתב הרב קוק זצ"ל (אורות התחיה, לא) :



יתפתח הישוב בארץ ישראל, יבנה הבנין הלאומי, מתוכו יפוח רוח גדול, נשמת האומה תתעורר לתחיה ... המורכך ודלדול הכח, השורר עכשיו, מונע הוא את גאון האמונה מהופיע בעולם

אך בהמשך התהליך תבוא :

התשובה מאהבה, בלא שום נפילה חמרנית, כ"א תשובה פנימית ... אין להצטער כלל מזרמי הרוח הלאומי הטבעי ההולך וסואן; גם הקלקולים, שהוא מקלקל במהלכו, סופם לבא לכלל בנין ותקון.

בתקופת מלחמת העולם השניה, כששרר בארץ פחד נורא מפני הנאצים, וחששו מפלישתם לארץ, הרגיע הרב הרצוג זצ"ל את הישוב היהודי ואמר שכיבוש הארץ ע"י הגרמנים הוא חורבן שלישי, ומקובלים אנחנו שחורבן שלישי לא יהיה. שאלתי בזמנו את הרב נריה זצ"ל, מניין שאב הרב הרצוג את הבטחון הזה, ואמר לי שאף הוא שאל את בנו של הרב, יעקב הרצוג, והוא אמר לו ששמע מאביו את המקור במדרש :

"וְאֲנִי פֶאֶשֶׁר שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי" (בראשית מג, יד), כאשר שכלתי בחורבן ראשון אשכל בחורבן שני, ולא אשכל עוד (ב"ר צב).

על פליאתו של הסופר האמריקאי המפורסם "מה סוד נצחיותו של העם הזה", ניתן להשיב בדברי הרב קוק זצ"ל :

התחלנו להגיד איזה דבר גדול, בינינו לבין עצמנו ובאזני העולם כולו, ולא גמרנוהו עדיין. הננו עומדים באמצע נאומנו, ולהפסיק לא נרצה ולא נוכל... לרדת מעל במת ההיסטוריה אפשר רק לעם אשר גמר את אשר החל, לחזיון רוחני אשר הוציא את כל הכמוס עמו לאור עולם. להתחיל ולא לגמור זהו דבר שאינו נוהג לגמרי במציאות.

... עוד ישמעו כל מורדי ארץ, עוד יאזינו כל כופרי תבל, ישובו כל אשר בהם ניצוץ של חיים, יתעלו נשמות מתחתיות ארץ, ירמו אומללים מירכתי בור, יבואו "הַאֲבָדִים בְּאַרְץ אֲשׁוּר וְהַנְּדָחִים בְּאַרְץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לֵה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם".

ישתחוו וקמו מלאי אונים, יתמוגגו והתחדשו אמיצי אור וכת,

גדודים גדודים כבירי לבב יקומו יקראו: הנה קם עם, החל חיות גוי, אשר יתן שטף לזרם חיי אלהים במלא עולמים, העם העז הנותן בעזו דרך בים סוער, סולל מסלות עולם לעזוז החיים של הדבקות באלהים הרעננה, "אַל יִשְׁרָאֵל הוּא נִתָּן עַז וְתַעֲצָמוֹת לָעָם בְּרוּךְ אֱלֹהִים" (אורות עמ' קלו-קלז).

## נספח: נצח ישראל וקטרוג האומות

המשנה במסכת סוכה (פ"ג, מ"ה) מלמדת, "אתרוג של ערלה פסול", כיוון שנאמר "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם" (ויקרא כג, מ), ע"כ צריך שיהיה באתרוג היתר אכילה או דין ממון (סוכה לה ע"א), וע"כ אתרוג של ערלה האסור בהנאה, פסול. לעומת זה, "אתרוג של תרומה טהורה לא יטול, ואם נטל כשר". וביארה הגמרא, כיוון שיש בו היתר אכילה, וקרינן בו לכם (שם לה ע"ב). ופירש"י:

שיש להם היתר אכילה לכהן, ואף ישראל נפיק בה, שכן יכול להאכילה לבן בתו כהן, אבל פדיון אין לה להיות ניתר לאכילת ישראל, והאומר כן רשע הוא.

רש"י חרג כאן מהרגלו והוסיף ארבע תיבות "והאומר כן רשע הוא". ותימה גדולה, בשום מקום לא הכריז רש"י שמי שלדעתו טועה בפירוש הגמרא הוא רשע (עיין למשל: שבת עז ע"א ד"ה תנינא; ביצה לט ע"ב ד"ה אלא).

והנה בספר 'אמונת עתיך' כתב בזה דבר נפלא:

איתא במדרש ירמיהו: משל למלך שגירש את אשתו והלך לזהבי וצווה עליו לעשות תכשיט זהב לאשתו. שמע אוהבו של מלך, הלך למלכה ואמר לה, אל תיראי, כי המלך ודאי יחזירך, כי אנכי שמעתי שאמר לזהבי לעשות עבורך תכשיט. כך ירמיהו עומד ומוכיח לישראל ואומר "מִצָּפוֹן תִּפְתַּח הַרְעָה" (ירמיהו א, יג) ומפסיק באמצע ואומר "כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ ... קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ" (שם ב, ג-א). והנמשל, שאף שפתח ירמיהו בתוכחה, מ"מ ישראל הרי הם כתרומה, שאי אפשר להפקיע את קדושתה ואי אפשר להחליפם באומה אחרת, וישראל לעולם קדש כראשית התבואה; וכפי שמאריך המהר"ל במקומות רבים, שכל

חטאיהם, אינם אלא מקרה ולא דבר עצמי (נצח ישראל, פרק יא).

ובמדרש שיר השירים (ה, ב) אמרו "אֲנִי יְשָׁנָה וְלִבִּי עֵר" (שה"ש ה, ב), שאף ש'אֲנִי יְשָׁנָה' מן המצוות, מ"מ 'לִבִּי עֵר', היינו שהקב"ה הוא לבם של ישראל, שנאמר "צוֹר לִבִּי וְחִלְקֵי אֱלֹהִים לְעוֹלָם" (תהילים עג, כו), ואף בשעת חטאם, הקב"ה שהוא לבם, ער. אי אפשר להפקיע את הניצוץ האלקי מעם ישראל, והוא שוכן אתם בתוך טומאתם.

ובמדרש רבה פרשת אמור "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם ... פְּרֵי עֵץ הַדָּר" (ויקרא כג, מ) זה הקב"ה, שכתוב בו 'הוֹד וְהָדָר לְבָשֶׁת' (תהלים קד, א) "ויק"ר ל, ט). וכשמדמים את המינים לחלקי הגוף, האתרוג הוא הדומה ביותר ללב, ואתרוג של תרומה מסמל שהקב"ה הוא לבם של ישראל ואי אפשר להפקיע את הקדושה הפנימית, אף לא מן החוטא, כשם שאין להפקיע את קדושת התרומה.

והנה, הנוצרים מדמים בלבם שלאחר שישראל חטאו, החליפם הקב"ה באומה אחרת, ויסדו דת חדשה כאילו הם עתה העם הנבחר, בניו של המקום. וזה שכתב רש"י, שאתרוג של תרומה אין לו פדיון, והאומר כן, הרי הוא מתלמידיו של אותו רשע, הטוען שאכן זנח אלקים את ישראל והחליפם באחרים. והנביא צווח 'קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' רֵאשִׁית תְּבוּאֹתָהּ', גם בשעת התוכחה על החטא". אין פדיון לקדושת ישראל, כשם שאין פדיון לתרומה (הרב וולפסון, אמונת עתיר, פרשת עקב, ברקלין תשנ"א).

### ועיין בשו"ת 'אפרקסתא דעניא' לרבי דוד שפרבר שכתב:

ומפי אדמו"ר שליט"א מקאסוב שמעתי כוונה נפלאה בלשון רש"י הנ"ל בשם הרב הגאון מטרנופול שליט"א בספרו שו"ת חבצלת השרון, ואח"כ חזר הרה"ג השואל נ"י וכתב לי ששמע בשם הגאון מדווינסק נ"י (בעל האור שמח) כוונת דברי רש"י הנ"ל למה דאיתא בפסיקתא, שהצדוקים אומרים שיש לתרומה פדיון, וזה שכתב רש"י דהאומר כן הוא רשע, והוא מתוק לחיך נבון (ח"ב, או"ח סי' כה, ג).

והנה בשמחת תורה מסיימים את קריאת התורה - "וְלָכֵל הַיָּד הַחֲזָקָה...

אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינָי כָּל יִשְׂרָאֵל" (דברים לד, יב). ופירש"י, שלעניני כל ישראל שבר משה את הלוחות, ואמר לו הקב"ה "ישר כוחך ששברת". בזה סיים רש"י פירושו על התורה. והיה מקום לחשוב שחל נתק בין ישראל ורבש"ע, שהרי נקרע שטר הקידושין, נשתברו הלוחות. וע"כ מתחילים מיד לקרוא "בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (בראשית א, א). ואכן בביאור המילה "בראשית" הביא רש"י את המדרש - "בשביל ישראל שנקראו ראשית, שנאמר 'קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה' (תנחומא, פרשת בראשית, סימן ג), היינו שישראל הם כתרומה שאין לה פדיון, לכן אי אפשר שיוחלפו ישראל בגלל חטאיהם. דוק ותשכח שהתיבה האחרונה שסיים בה רש"י את פירושו לתורה "ששברת" בגימטריא "בראשית ברא אלקים", ללמדך ששבירת הלוחות שבסוף התורה נעוץ בתחילתה - בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית.

וכך מבואר לשון הפיוט שאומרים ברשות לחתן בראשית. "על זה מתכיפים השלמה להתחלה בתדירה, כדי שלא ירגיל בעם זו לשקרה"; היינו, מתכיפין לְעֵינָי כָּל יִשְׂרָאֵל ל"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים", כדי שלא ישקרו במעלת ישראל הנקראים "עם זו יצַרְתִּי לִי", ולומר שכאילו אפשר להחליפם בעם אחר.

שכן האמת היא יציבה, וע"כ כל אותיותיה עומדות על שתי רגלים. לעומתה, השקר אינו יציב, וכל אות נצבת על רגל אחת בלבד, ומשום כך היא בת-חלוף, כדברי הגמרא "קושטא קאי, שקרא לא קאי" (שבת קד ע"א). ולכן, "כדי שלא ירגיל בעם זו לשקרה" - שלא יעלה על הדעת ש"עם זו יצַרְתִּי לִי" הוא שקר שאין לו רגלים, אנו מתכיפים את שבירת הלוחות ל"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" - "קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה", שאין תחליף לתרומה, ואין תחליף לישראל. זהו שכתב המהר"ל "ואילו יבינו זה בני אדם, לא עלתה על מחשבתם מחשבת הבל, לומר כי ה' יתברך מאס בישראל ח"ו".